

Poboljšanje interkulturalne kompetencije

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

Poboljšanje interkulturalne kompetencije

Zeliha Aktaş

Saradnici:

Hüsniye Gökteş, Rolf Gollob,
Basil Schader, Wiltrud Weidinger

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

4

Seriya priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ (HSU; u Švajcarskoj HSK: Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur) Didaktički podsticaji 4

Izdavač: Zentrum/Centar IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich) po nalogu Švajcarske konferencije kantonalnih direktora za vaspitanje (EDK)

Rukovodilac projekta: Basil Schader

Autorka: Zeliha Aktaş; saradnici: Rolf Gollob, Basil Schader, Wiltrud Weidinger (svi sa PH Zürich).

Redakcija u ime HSU: Hüsnüye Göktaş, Cirihi

Nastavnici-probanti: Nexhat Maloku, Cirihi (HSK albanski)
Hüsnüye Göktaş, Cirihi (HSK turski)
Dragana Dimitrijević, Cirihi (HSK srpski)
Elisa Aeschimann-Ferreira i
Raquel Rocha (HSK portugalski)
Hazir Mehmeti, Beč
Rifat Hamiti, Dizeldorf

Ilustracije, dizajn i vizuelna realizacija: Barbara Müller, Erlenbach

---

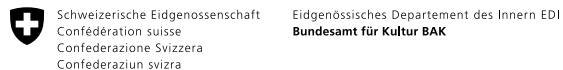
Prevod: Jelena Gall, M.A., Cirihi

Štampa:

Ovi priručnici su nastali uz potporu švajcarskog Saveznog ministarstva za kulturu (nem. Bundesamt für Kultur – BAK).

U finansiranju ovog projekta delimično je učestvovala Evropska komisija. Za sve sadržaje ovog priručnika odgovoran je isključivo autor; Komisija ne odgovara za dalje korišćenje podataka iz ovog priručnika.

Sadržaj

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“	7
---	---

Uvod

1 Pобољшanje interkulturalne kompetencije u dopunskim školama: obrazloženje i značaj	8
2 Ciljevi i struktura ovog priručnika	8
3 Orijentacija na kompetencije u dopunskoj nastavi maternjeg jezika	9
4 Koncept životnog okruženja kao važna osnova	9

---

1 Nastavna jedinica 1: Kultura i identitet – isti, a ipak drugačiji! (Zeliha Aktaş)

1.1 To sam ja	14
1.2 Viđenje iznutra – viđenje spolja	15
1.3 Ja i drugi	18
1.4 Pustite me da letim!	19
1.5 Uključen – isključen	21
1.6 Lični identitetski molekul	22
1.7 Zajedno smo jači	23

---

2 Nastavna jedinica 2: Migracione priče – svet u našem razredu (Zeliha Aktaş)

2.1 Prohujalo s vihorom	28
2.2 Migracione priče u mom razredu	29
2.3 Moja migraciona biografija kao moj izvor snage	30
2.4 Moje domovine – autobiografsko pripovedanje	31
2.5 Nekad – danas – sutra	32
2.6 Ja pišem istoriju!	33

2.7	Tri ideje za projekte	34
-----	-----------------------	----

---

3 Nastavna jedinica 3: Naši jezici – mi govorimo više od jednog jezika! (Basil Schader)

3.1	Konture jezika	40
3.2	Dvojezični ili višejezični pismeni projekti	41
3.3	Jezičko-biografske teme	42
3.4	Korišćenje elektronskih medija na različitim jezicima	43
3.5	Dijalekti u našem jeziku i drugim jezicima	44
3.6	Korespondencija o interkulturalnim pitanjima	45
3.7	Korišćenje jezika: različito, u zavisnosti od konteksta!	46

---

4 Nastavna jedinica 4: Interkulturalna komunikacija – kako se razumeti (Zeliha Aktaş)

4.1	Nešto ovde nije u redu	50
4.2	Jezikom pokazati put	52
4.3	Aktivno slušanje	53
4.4	U poseti	55
4.5	Kako rešavam kritične situacije?	57
4.6	Pripisivanja	59
4.7	Šta sprečava komunikaciju	61

---

5 Nastavna jedinica 5: Konflikti – zajedničko traženje rešenja (Wiltrud Weidinger)

5.1	Sve okay! Stvarno?	66
5.2	Moje „ne“	67
5.3	Dobri razlozi za loša dela?	68
5.4	Mi to ovako radimo!	68

5.5	Ostati kul, ili pametniji popušta	69
5.6	Moj termometar za konflikte	70
5.7	Rešavanje konflikata u 6 koraka - peer konflikti	71

---

6 **Nastavna jedinica 6: Demokratija i dečja prava – mi se mešamo u to!** (Rolf Gollob)

6.1	Buket cveća	76
6.2	Svi različiti – svi isti	77
6.3	Da sam ja čarobnjak	78
6.4	Let balonom	79
6.5	Prava, odgovornost i pravila u učionici	81
6.6	Poster o ljudskim pravima	82
6.7	Manjine	83

	Pregled predloga za nastavu po oblastima kompetencija	85
--	--	----

	Korišćena literatura	86
--	-----------------------------	----

Objašnjenja, skraćenice

Prvi jezik:	Maternji/materinski jezik, jezik koji se govori u porodici/obitelji, prvi jezik koji d(ij)ete nauči u kući. Neka d(j)eca govore dva prva jezika.
Školski jezik:	Jezik koji se govori u školi u zemlji imigracije. U zavisnosti od situacije, ovd(j)e se ubraja i lokalni dijalekt.
Napomena prevodioca:	S obzirom na jezičko-političku situaciju na prostoru bivšeg srpskohrvatskog, tj. hrvatskog ili srpskog jezika, nemoguće je ovaj priručnik prevesti na jedan jezik koji će zadovoljiti kriterijume današnja četiri standardna jezika (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog). Izdavač, nažalost, nije u mogućnosti da štampa četiri varijante priručnika te je, u dogovoru s autorom, donesena odluka da se priručnik prevede na onu varijantu kojom prevodilac najbolje vlada – u ovom slučaju to je ekavska varijanta srpskog jezika. Odabir te jezičke varijante ne znači da se njoj daje prednost pred ostalima, niti znači da ga nastavnici bosanskog, crnogorskog i hrvatskog jezika ne mogu koristiti za nastavu svojih standardnih jezika. Zbog preglednosti i obima teksta, na daljim stranicama ovog priručnika neće se naći dvostruko navedeni pojmovi kao gore („porodica/obitelj“), niti će ekavski i ijekavski oblici reči biti predstavljeni kao dubleti „dete/dijete“ ili kao gore („d(ij)ete“). Nastavnici vladaju ovim leksičkim i morfološkim osobenostima svog standardnog jezika i lako će prilagoditi sve vežbe koje odluče da uključe u nastavu.
Skraćenice:	U = učenici i učenice N = nastavnik/nastavnica
Simboli i skraćenice	koji se odnose na socijalni sastav grupe, razred, vreme rada na pojedinim vežbama:
	SR = samostalan rad
	PR = rad u paru
	MG = mala grupa
	CR = ceo razred
	Preporučuje se za rad u razredima od ... do ... razreda (npr. 2–4. razr.). (Predloženi raspon može se po potrebi varirati.)
	Približno vreme za rad, npr. 20 min. (Nastavnici vreme mogu prilagoditi okolnostima u pojedinim razredima.)

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“

Nastava maternjeg jezika ili jezika zemlje porekla (HSU, u Švajcarskoj: HSK, Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur – nastava jezika i kulture domovine), kao jedan od vrednih društvenih resursa, igra važnu ulogu u razvoju identiteta i jezika i u negovanju višejezičnosti. To se već duže vreme jasno očituje kako u istraživanjima tako i u okvirnim smernicama poput švajcarskog višejezičkog koncepta. Uprkos tome, nastava maternjeg jezika se, u poređenju s nastavom u redovnim školama, često odvija pod otežanim okolnostima. Za to postoji više razloga:

- Institucionalna i finansijska podrška za nastavu maternjeg jezika je često slaba. U manje-više celoj Švajcarskoj nastavnike u školama maternjeg jezika plaćaju matične zemlje ili čak roditelji.
- Nastava maternjeg jezika je obično loše povezana s redovnom nastavom; kontakti i saradnja sa nastavnicima iz redovne škole su često vrlo slabo razvijeni.
- Nastava maternjeg jezika se po pravilu održava samo tokom dva časa nedeljno, što otežava kontinuitet i nadgradnju u radu.
- Pohađanje nastave maternjeg jezika po pravilu je dobrovoljno, obaveza učenika da pohađaju nastavu nije posebno jaka.
- Nastava maternjeg jezika se najčešće odvija u grupama polaznika različite dobi – jednu grupu često čine učenici od 1. do 9. razreda. To od nastavnika zahteva veliku sposobnost diferenciranja unutar grupe i didaktičku umešnost.
- Heterogenost grupa na nastavi maternjeg jezika je i u pogledu jezičke kompetencije učenika izuzetno visoka. Dok jedni iz kuće donesu dobro vladanje i dijalektom i standardnim jezikom, drugi govore samo dijalekt. Mnogi od onih koji pripadaju već drugoj ili trećoj generaciji koja živi u novoj zemlji koriste jezik te zemlje (npr. nemački) kao svoj glavni jezik, a maternjim jezikom vladaju samo u nekom od dijalektalnih varijeteta, isključivo usmeno, pri čemu je fond reči ograničen na usko polje poznatih tema.
- Nastavnici maternjeg jezika u inostranstvu su za taj posao po pravilu dobro obrazovani u matičnim zemljama, ali nisu pripremljeni za sve realne specifičnosti predavanja u heterogenim grupama migranata. Mogućnost usavršavanja u imigracionim zemljama uglavnom je vrlo skromna.

Želja je autora serije priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ da se nastavnicima pruži potpora u njihovom važnom i zahtevnom poslu i doprinese optimalnom kvalitetu nastave maternjeg jezika. To podrazumeva predstavljanje, s jedne strane, osnova i principa pedagogije i didaktike u zapadnoevropskim imigrantskim zemljama i, s druge strane, konkretnih i u praksi upotrebljivih predloga i modela nastave (upor. priručnik „Osnove i polazišta“ – orig. nem. „Grundlagen und Hintergründe“). Poboljšanje jezičke kompetencije je pritom u središtu pažnje. Didaktički predlozi su svesno zasnovani na principima i načinima rada koji su učenicima poznati iz nastave i udžbenika redovne škole. Na taj bi način, po mogućstvu uz visok stepen koherencije, trebalo približiti nastavu maternjeg jezika i redovnu nastavu. Upoznajući aktuelna didaktička polazišta i konkretne metode rada u redovnim školama koje đaci pohađaju, nastavnicima maternjeg jezika se pruža mogućnost usavršavanja kao i, nadamo se, suštinska potpora njihovom pozicioniranju kao ravnopravnih partnera u obrazovnom procesu učenika koji odrastaju bilingvalno i bikulturalno.

Priručnici serije „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ nastaju u tesnoj saradnji švajcarskih stručnjaka i drugih zapadnoevropskih stručnjaka, s jedne strane, i eksperata i nastavnika u školama maternjih jezika, s druge strane. Time je obezbeđeno da informacije i predlozi odgovaraju stvarnim uslovima, potrebama i mogućnostima nastave maternjeg jezika, kao i da za nju budu funkcionalni i upotrebljivi.

Uvod

1. Poboljšanje interkulturalne kompetencije u dopunskim školama: obrazloženje i značaj

Deca i omladina u imigracionim zemljama (a i mnogo gde drugo) odrastaju u kulturno i jezički veoma heterogenim kontekstima. Ta mnogostrukost se pokazuje pre svega u važnom životnom kontekstu koji predstavlja škola, a u kojoj je danas teško naći razred u kojem nije zastupljeno više jezika i kultura i u kojoj broj dece s migracionom pozadinom ne prelazi 30, 40, 50 ili više odsto. Razredi u dopunskim školama maternjih jezika predstavljaju izuzetak u institucionalnom kontekstu škole. I tu ima dijalektalnih i delom nacionalnih razlika (npr. govornici arapskog jezika iz više arapskih zemalja), ali se ipak može govoriti o arapskoj, turskoj, albanskoj itd. dopunskoj školi.

Osnovni zadatak škole je da pripremi decu i omladinu za život u društvu. U našem slučaju to znači život u plurikulturalnom, višejezičnom društvu. Taj zadatak se odnosi kako na redovnu školsku nastavu, tako i na dopunsku nastavu maternjeg jezika. Pri tom redovna škola, u skladu sa nastavnim planom, prenosi pre svega sadržaje i teme u vezi sa imigracionom zemljom, a dopunska škola maternjeg jezika prenosi sadržaje i teme koji su u vezi sa a) zemljom porekla, njenom kulturom i njenim jezikom i b) životom u imigracionoj zemlji.

Međutim, i jedna i druga škola moraju, da bi ispunile svoje zadatke, aktivno doprinosti izgradnji čitavog niza kompetencija neophodnih za život u plurikulturalnim i višejezičnim društvima. U to se ubrajaju, recimo, sposobnost savlađivanja konflikata, tolerancija, prihvatanje (umesto odbijanja) drugih kultura i načina života i zainteresovanost za njih, kao i spremnost da se preispitaju sopstvene vrednosti, norme i predstave o podeli uloga.

Deca i omladina iz porodica imigranata imaju još jedan važan zadatak u okviru razvijanja interkulturalne kompetencije, a to je orijentacija u i među kulturama domovine i imigracione zemlje. Polje napetosti koje nastaje između kultura i njihovih delom različitih normi i vrednosti može izazvati snažne konflikte koji ometaju razvoj. Nastavnici dopunskih škola imaju u tom smislu izuzetno važnu ulogu, jer su često bolje upoznati s obe kulture od nastavnika redovnih škola. Kako nastavnici dopunskih škola mogu doprinosti približavanju kultura u okviru šest različitih tematskih polja pokazuju predlozi za nastavu u ovom priručniku. Kada se ovi predlozi prilagode, prošire i izvedu na časovima koji postaju zanimljivi, motivišući i poučni, postiže se cilj ovog priručnika.

2. Ciljevi i struktura ovog priručnika

Ovaj priručnik je zamišljen kao potpora učenicima i nastavnicima dopunskih škola u izgradnji interkulturalne kompetencije uz pomoć nekoliko konkretnih tema. Interkulturalne kompetencije osposobljavaju decu i omladinu da se snađu u životnim uslovima i društvenom kontekstu. Jačanje njihovog plurikulturalnog i višejezičnog identiteta može postati vredan resurs kada se traži adekvatna komunikacija, artikulacija očekivanja i izbegavanje konfliktnih situacija u društvu često nesigurnom i punom protivrečnosti.

Priručnik sadrži šest tematskih celina koje su identično strukturisane. Svaka počinje kratkim uvodom i obuhvata sedam konkretnih predloga za nastavu koji se odnose na različite oblasti kompetencija (vidi dole; upor. i pregled na kraju priručnika). Predlozi za nastavu su usklađeni sa određenim školskim nivoima, ali je skoro sve njih moguće, uz odgovarajuća prilagođavanja, realizovati i na nižim ili višim nivoima.

U izboru tema za šest nastavnih jedinica vodili smo se pre svega kriterijumom orijentacije prema konkretnom životnom okruženju dece i omladine. Predlozi za nastavu su, da bi učenicima pružili optimalnu i autentičnu potporu u razvijanju svojih mogućnosti delovanja i samoostvarenja, koncipirani tako da tematizuju i potencijale za konflikte, ali i šanse i resurse, i podstiču interkulturalno učenje na svim nivoima. Pri tom se neprestano mislilo i na nadasve poželjnu kooperaciju s redovnom nastavom ili drugim dopunskim školama maternjih jezika.

Šest nastavnih jedinica predstavljeno je na sledeći način (u zagradama su glavne oblasti podsticanja):

- 1 Kultura i identitet** – isti, a ipak drugačiji! (*podsticanje razvoja identiteta*)
- 2 Migracione priče** – svet u našem razredu (*biografsko učenje*).
- 3 Naši jezici** – mi govorimo više od jednog jezika! (*svest o višejezičnosti životnog okruženja kao resurs*).
- 4 Interkulturalna komunikacija** – kako se razumeći (*sposobnost komunikacije*).
- 5 Konflikti** – zajedničko traženje rešenja (*kompetencija za konflikt i rešavanje konflikta*).
- 6 Demokratija i dečja prava** – mi se mešamo u to! (*razumevanje pravednosti, pojam demokratije*).

Mnoge ove teme dotiču se veoma ličnih iskustava, doživljaja i stavova učenika. Njihovo obrađivanje u nastavi zahteva od nastavnika istančan osećaj, diskreciju i atmosferu poverenja i prihvaćenosti. Bez ovih važnih preduslova postoji velika opasnost da se učenici neće otvoriti i da goreopisani ciljevi neće biti ispunjeni.

---

3. Orijentacija na kompetencije u dopunskoj nastavi maternjeg jezika

O orijentaciji na kompetencije kao važnom principu aktuelne pedagogije detaljno govore poglavlja 2, 5 i 9 u priručniku „Osnove i polazišta“. Za temu ovog priručnika važne su pre svega tri kompetencije:

- a) *Kompetencija opažanja*, ovde proširena kompetencijom priznavanja: Reč je o kognitivnom razvoju čulno-emocionalne sposobnosti opažanja spoljnog i unutrašnjeg sveta svim čulima, razvoju unutrašnjih slika i shvatanju sebe kao dela komunikacionog procesa. Učenici su sa svojim osećajnim svetom i načinima sticanja kompetencija ozbiljno shvaćeni i priznati.
- b) *Refleksivna kompetencija* označava razvoj kognitivne sposobnosti da se uz pomoć jezika, odnosno, apstraktnih pojmova shvate, tematizuju i reflektuju sve veće povezanosti.
- c) (Komunikativna) *kompetencija delanja* označava sposobnost da se ono što je opažano i reflektovano izrazi putem komunikativnog delanja u sopstvenom životnom okruženju. Na taj način individua može uticati na svoje okruženje i razviti nove oblike izraza i nove perspektive delanja.

Prema Holcbreheru (Holzbrecher, 1999/2009; vidi bibliografiju), interkulturalna kompetencija označava povezivanje nivoa subjekta sa nivoom životnog okruženja i društva u cilju sticanja iskustva samodelotvornosti. Tek ta poslednja, četvrta kategorija omogućava razvoj novih obrazaca opažanja, refleksije i delanja.

4. Koncept životnog okruženja kao važna osnova

Koliko je važno da se pedagogija i školska nastava orijentišu prema životnom okruženju učenika pokazali smo u priručniku „Osnove i polazišta“ na više mesta; upor. pre svega pogl. 5.4 i 2.3. Naravno, orijentacija prema životnom okruženju igra centralnu ulogu i u pogledu interkulturalnosti i interkulturalne kompetencije. Uzgred, ovo se odnosi i na jezičke aspekte plurikulturalnog društva: višezjezičnost životnog okruženje – život u, sa i među različitim jezicima – životna je realnost koja mora biti tematizovana i cenjena (upor. posebno ovoj temi posvećenu nast. jedinicu 3 „Naši jezici“).

Dete koje pohađa nastavu maternjeg jezika u dopunskoj školi je kao subjekt svog životnog okruženja uvek i član nekog društva. Kao takvo, ono se kreće poljem koje povezuje subjekt, životno okruženje i društvo. To polje podrazumeva mnogobroje interkulturalne situacije preklapanja i interakcije. One iziskuju interkulturalno učenje, bavljenje identitetskim procesima i okvirnim društvenim uslovima. Istovremeno, te situacije omogućuju da ljudi sebe dožive kao subjekte sposobne da deluju i budu delotvorni. Sledeće poglavlje bliže objašnjava ovaj važan princip.

Orijentacija na subjekt i životno okruženje

Deca i mladi ljudi se kreću u različitim kontekstima: porodica, škola, slobodno vreme, rodbina, komšiluk, peer grupa (krug prijatelja) itd. Svaki od ovih socijalnih konteksta predstavlja malo životno okruženje sa sopstvenim vrednostima i normama; njihova ukupnost čini životno okruženje individue. Orijentacija na životno okruženje kao pedagoški princip označava orijentaciju prema detetu kao subjektu u konkretnom prostoru i vremenu, sa njegovim predznanjima, stavovima, različitim ulogama i unutrašnjim slikama.

Da bi deca sebe shvatala kao subjekte sposobne da deluju i budu delotvorni i da bi mogla preuzimati odgovornost za sebe i graditi svoje životno okruženje, ona se moraju baviti svojim identitetom, kao i viđenjem sebe i viđenjem drugih. Pri tom ona moraju razviti senzibilitet za sopstvena i tuđa opažanja i za bavljenje unutrašnjim otporima i spoljašnjim izazovima. Orijentacija na životno okruženje takođe znači da deca i mladi ljudi, kao akteri u svom neposrednom okruženju, stiču iskustva koja potiču iz njihovih vremenski, prostorno i socijalno strukturisanih životnih okruženja. U radu sa učenicima dopunskih škola maternjeg jezika mora se pri tom računati sa namanje dva kulturna i etnička polazišta: jedno je ovde, a drugo je tamo. Prvo je aktuelno na dohvat ruke, u imigracionoj zemlji. Životno okruženje domovine je potencijalno na dohvat ruke, jer učenici imaju sigurnost da i tamo – npr. kod tamošnjih rođaka – mogu steći iskustva koja mogu koristiti kao resurse.

Pored prostorne dimenzije, koncept životnog okruženja ima i vremensku dimenziju. Tu treba razlikovati a) subjektivna, trenutno doživljena opažanja i iskustva i b) socijalno uhlebljenje u veće, tokom vremena nastale društvene strukture. Nastava koja se orijentiše na životno okruženje polazi od obe dimenzije i orijentiše se pri tom prema principu biografskog učenja. Ona ozbiljno shvata činjenicu da samodelotvornost koja se doživi u sadašnjosti inividui otvara perspektive da i u budućnosti bude sposobna da deluje i realizuje svoje koncepte identiteta. Pošto životna okruženja istovremeno predstavljaju zone obrazovane tokom vremena, one obuhvataju i biografska migraciona iskustva, kompetencije i resurse koji se odnose na prošlost. One detetu mogu dati potporu u samodelovanju na taj način što izoštravaju svest o ranijim iskustvima kao važnim resursima.

Pored prostorne i vremenske dimenzije, koncept životnog okruženja obuhvata i socijalnu dimenziju. Ona znači da je dete u svakom životnom okruženju uključeno u jedan interaktivni sistem koji mu omogućava da interpretira stvarnost i da se u njoj adekvatno ponaša. U svakom socijalnom životnom okruženju svako dete poseduje različite zalihe znanja, različite mehanizme tumačenja i to često i van specifičnih jezičkih navika za kojima poseže u situacijama delanja i interakcije. Učenici dopunskih škola poreklom iz Turske koji žive u Švajcarskoj ne poseduju, u tom smislu, samo, npr., određenu (i, kako se često veruje, homogenu) tursku i švajcarsku kulturu, nego i porodičnu kulturu, školsku kulturu, kulturu ishrane, muzičku kulturu itd. Različite vrednosti i norme koje važe u ovim pojedinačnim socijalnim životnim okruženjima delom protivreče jedna drugoj i relativizuju se. Često u susretima različitih životnih okruženja sa različitim modelima tumačenja i delanja nastaju napetosti. Klasičan primer su, npr., konflikti koji nastaju u situacijama kad se roditelji još snažno orijentišu prema vrednosnom sistemu domovine, ali njihova deca zastupaju norme koje su upoznala kod svojih drugova u imigracionoj zemlji.

Nastava maternjeg jezika u dopunskim školama može i treba ovde da zauzme važnu ulogu posredovanja. Ona to može učiniti tako što će se orijentisati prema principu interkulturalnosti i ozbiljno shvatati i tematizovati životna okruženja učenika, kao i pitanje orijentacije u i među njima. Na taj način se mogu razviti nove mogućnosti delanja i perspektive, a deca i mladi ljudi mogu dobiti potporu svog identiteta i svoje uloge kao kreatora svog života.

**Nastavna jedinica 1:
Kultura i identitet – isti,
a ipak drugačiji!**

Cilj davanja potpore učenicima u razvoju identiteta ne sledi samo redovna škola, nego i dopunske škole maternjeg jezika. Razvoj sopstvenog identiteta i bavljenje njime podrazumevaju doživotan i uzbudljiv razgovor individue sa sobom i sa okruženjem. U multikulturalnom i višejezičnom kontekstu pred učenike se u pogledu životnih okruženja, socijalno-ekonomskih nejednakih položaja i različitih predstava o vrednostima postavljaju teški zahtevi kad je reč o tome da dokažu svoj identitet i da se ostvare kao samodelujuće osobe. Učenici dopunskih škola ne mogu izbeći bavljenje svojim statusom manjine i svojim kulturnim poreklom, niti mogu negirati svoju kulturnu posebnost. U tom neprestanom procesu bavljenja sobom i svojim životnim okruženjem, oni se s jedne strane neminovno bave mogućnostima društvenog priznanja, a s druge strane prostorima i mestima koja pružaju sigurnost i mogućnost identifikacije, na kojima mogu tematizovati iskustva isključivosti i jačati svoj identitet.

Dopunska nastava maternjeg jezika može učenicima pomoći u reflektovanju i obrađivanju svojih mnogostrukih iskustava. Tako ona može značajno doprineti razvijanju otvorenosti i tolerancije u pristupu kulturnoj mnogostrukosti u školi i društvu. Ako taj proces uspe, učenici su dobili potporu u sticanju iskustva samodelovanja i solidarnosti i otkrivanju sopstvenih jakih strana i sposobnosti. Pri tom oni uče da svoje etničke i višejezične kompetencije i potencijale shvataju i prihvataju kao deo svog (bi)kulturalnog identiteta. Oni se bave sopstvenom višestrukom pripadnošću i kulturnom pozadinom, razvijaju svest o sličnostima i razlikama unutar grupe i upoznaju svoju transnacionalnu pripadnost kao nešto što se podrazumeva u globalizovanom svetu. Istovremeno, takvo prihvatanje i priznanje identiteta svih učenika sa svojim različitim socijalnim i kulturnim delovima identiteta podstiče zajednički život i zajedničko učenje u razredu.

Sledećih sedam predloga za nastavu predstavlja doprinos poboljšanju kompetencija opažanja, reflektovanja i delanja u okviru nastave u dopunskim školama. Oni uvek polaze od identitetskih iskustava, resursa i potencijala samih učenika. Naravno, važnu ulogu igraju i iskustva nastavnika u viđenju sebe i drugih, koja nastavnici kao resurse ugrađuju u pripremu i izvođenje nastave.

Koja od pomenutih delimičnih kompetencija će u kojoj nastavnoj jedinici biti u prvom planu, vidi se u pregledu na kraju ovog priručnika. Preporuke za određene razrede i nivoe znanja su date široko; većinu predloga je moguće neznatno prilagoditi i izvoditi ih i sa nižim ili višim nivoima od preporučenih.

1.1 To sam ja

Cilj

Uz pomoć simbola drveta U uče da bolje upoznaju sami sebe. Oni postaju svesni svojih sposobnosti, interesovanja i potreba i na taj način saznaju koliko su važni i jedinstveni. Pošavši od toga, oni se mogu porediti s drugima i otkrivati sličnosti i razlike.

1–6. razr.

30–45 min.

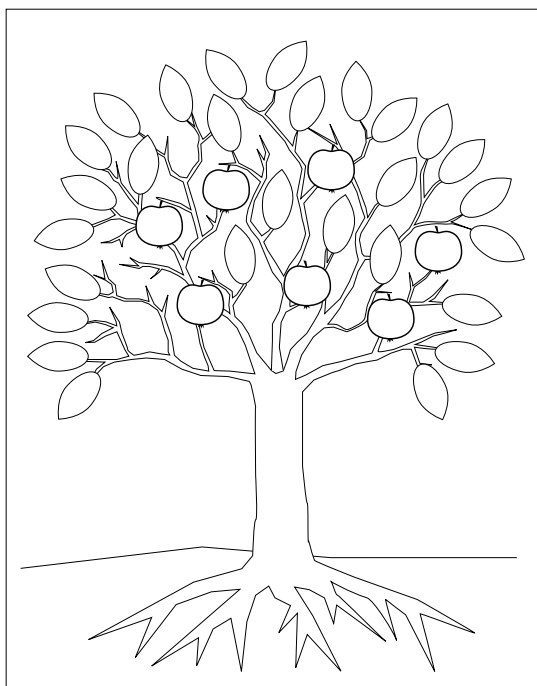

Materijal:
RL s konturama drveta.

Tok:

Đaci dobijaju papir na kojem su nacrtane konture drveta. Sznaju da je drvo simbol njihove ličnosti. Pri tom delovi drveta odgovaraju sledećim kategorijama (ovo treba objasniti i predstaviti na jednom primeru i okačiti na tablu):

- Koren: osnovne potrebe. Šta mi je potrebno za život? Gde sam ukorenjen/ukorenjena? (Porodica, hrana, stan itd.)
- Grane: sposobnosti / jake strane. Šta umem? Koje su moje jake strane?
- Lišće: interesovanja / hobiji. Koji su moji hobiji? Šta me zanima?
- Cvetovi ili plodovi: želje / snovi. Šta želim? O čemu sanjam?
- Stablo: ime / nadimak.

- Kod pojedinih delova drveta U zapisuju ono što im odgovara. (Najmlađim U pomaže N ili neki stariji U.) Na kraju se papir može obojiti.
- Refleksija i diskusija s celim razredom: svako predstavlja svoje drvo, a time i sopstvenu ličnost. Preporučuje se da se predloži nekoliko početaka rečenica koji će biti zapisani na tablu, npr.: „Moje sposobnosti su...“, „Zanima me...“. Na kraju se može diskutovati o sličnostima i razlikama – uključujući one koje se tiču pola i uzrasta.

1.2 Viđenje iznutra – viđenje spolja

Cilj

Đaci razmišljaju o tome kako sami sebe vide i kako ih doživljavaju drugi. Oni shvataju da se predstava o sebi može razlikovati od predstave koju drugi imaju o nama i da slika koju drugi imaju o nama može pomoći da o sebi više saznamo i da se dalje razvijamo. Oni postaju svesni činjenice da je poznavanje tuđe slike jednako važno kao sopstvena predstava i da one utiču jedna na drugu. Na taj način se podstiče samorefleksija i sposobnost kritičkog mišljenja.

2–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Konture osobe
(upor. papir u 3.2).

Napomene:

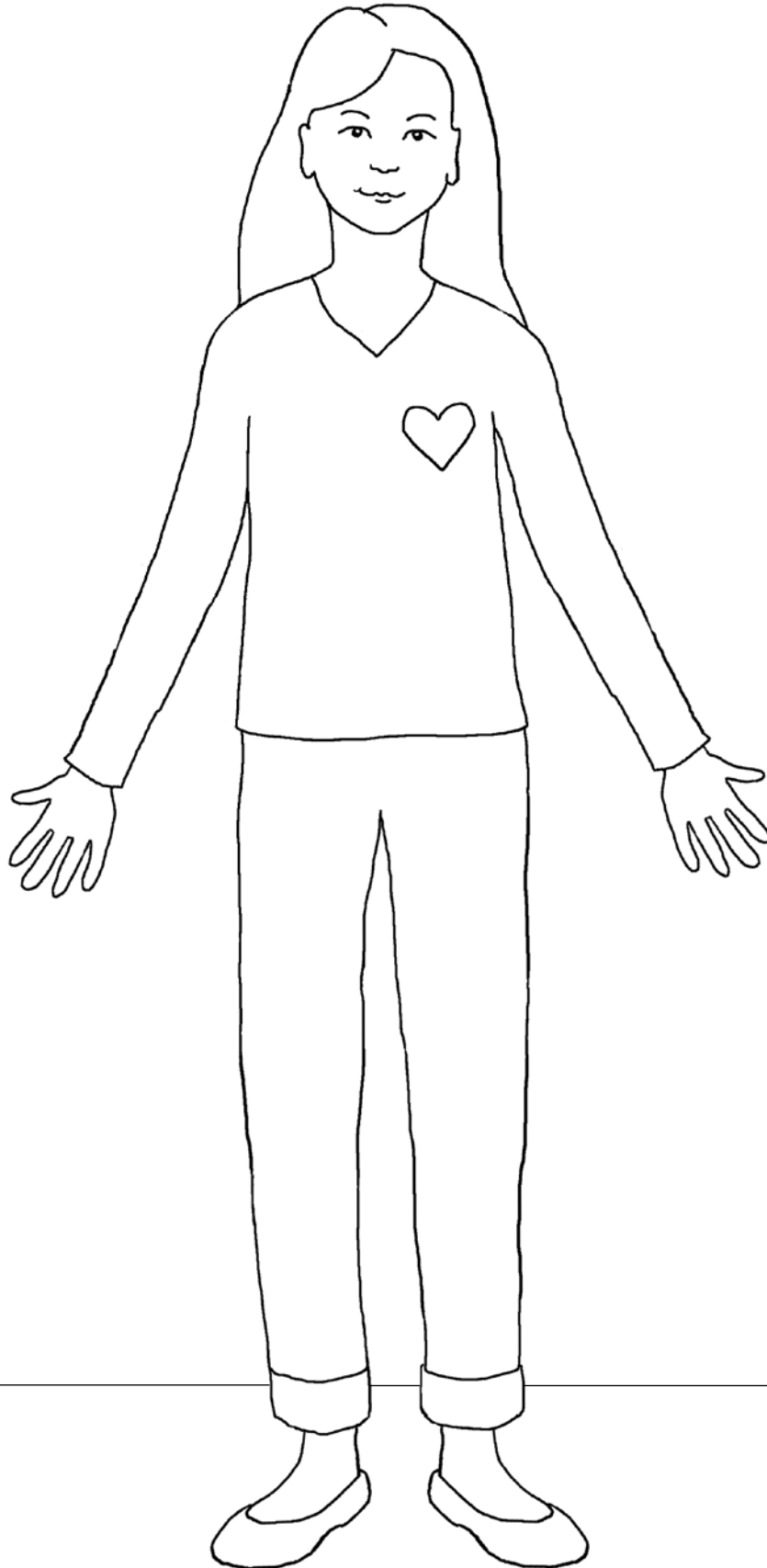
- Vežba može prouzrokovati veoma lične, možda i bolne uvide, te je N mora brižljivo pratiti. U plenumu U treba da kažu samo onoliko koliko žele; nikako nije reč o tome da se „autuju“.
- Izvor: društvena igra „Jetzt bist du dran!“ („Sad si ti na redu!“), Begleitheft für Lehrerinnen (...). Demokratie-Training für Schüler/innen der Klassenstufe 5 bis 7.
Link: http://www.gesichtzeigen.de/wp-content/uploads/2008/06/begleit_gesell_05.pdf

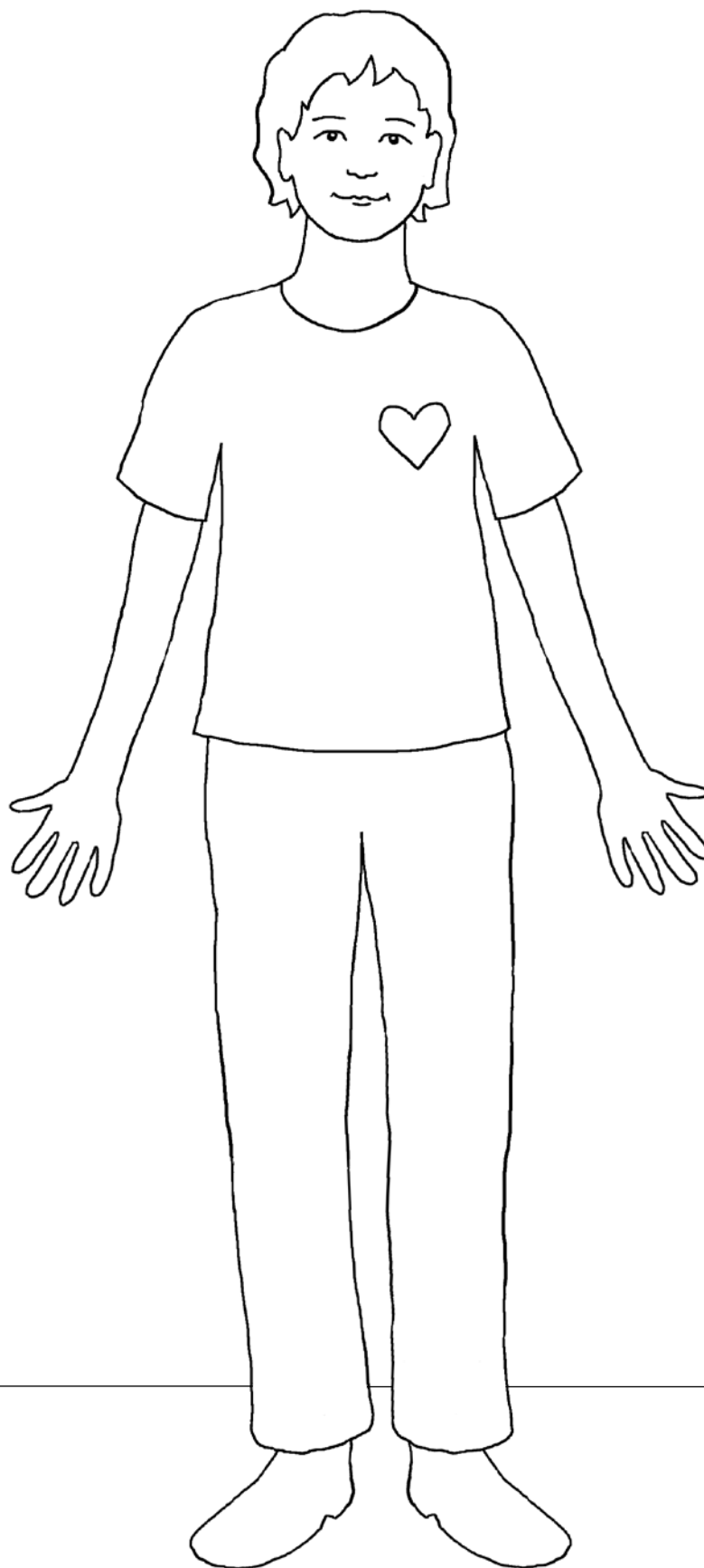
Tok:

- Đaci dobijaju po jedan papir sa obrisom osobe i upućuju se usmeno u rad: samostalno treba da ispune unutrašnji deo osobe tako što će tu upisati prideve ili kratke rečenice o sebi (samoopažanje). Pri tom U treba da misle na osobine koje poseduju, na svoje jake strane, slabosti, želje, snove itd. To treba konkretizovati na nekoliko primera. Ispunjavanje traje oko 10 minuta.
- Zatim U obrazuju grupe po dvoje i zamenjuju papire s konturama osobe. Sada svaki U na papir drugog U zapisuje reči ili kratke rečenice o tome kako vidi tog drugog U (opažanje drugih; osobine kao kod samoopažanja).
- Reflektiranje i diskusija s celim razredom: da li se slažu samoopažanje i opažanje drugog? Šta me je veoma iznenadilo? Šta me je obradovalo? Šta sam naučio/naučila ili primetio/primetila? Šta nameravam – uprkos opažanju drugog – da zadržim, a šta da promenim?
- Dodatni impuls za diskusiju: učili smo o opažanjima drugih uz pomoć onoga što su kolege napisale o nama. Međutim, oko nas je još mnogo drugih ljudi koji nas opažaju i ocenjuju „spolja“. O kojim ljudima je reč? Kako doživljam te tuđe utiske, kakva osećanja oni u meni izazivaju? (Ovde se prevashodno radi o tome da se probudi svest o kulturnoj mnogostrukosti u okruženju i njenoj ulozi i uticaju na nas.)

Za više razrede vežba se može proširiti (npr. diskusija o nešto detaljnijem spisku kategorija o kojima treba voditi računa; spoljašnje opažanje dvoje, a ne samo jednog U). Umesto slike s konturom osobe moguće je nacrtati i skale sa određenim aspektima (linije s vrednostima od 1 do 10 za aspekte kao što je, npr., „moje ponašanje u društvu“, „moje ponašanje kao učenika/učenicke“ itd). Na tim skalama se različitim bojama upisuju krstići za samoopažanje i tuđe opažanje. Moguće je, takođe, uraditi intervju s različitim osobama sa kojima se razgovara o samoopažanju i tuđem opažanju.

1.3 Ja i drugi

Cilj

Vežba podstiče U da detaljnije pogledaju i razmisle o sopstvenom identitetu. Ona doprinosi jačanju identiteta, samosvesti i cenjenju sopstvenih vrednosti kroz samoanalizu. Ona podstiče opažanje svojih i tuđih jakih strana ličnosti.

2–9. razr.

30–45 min.

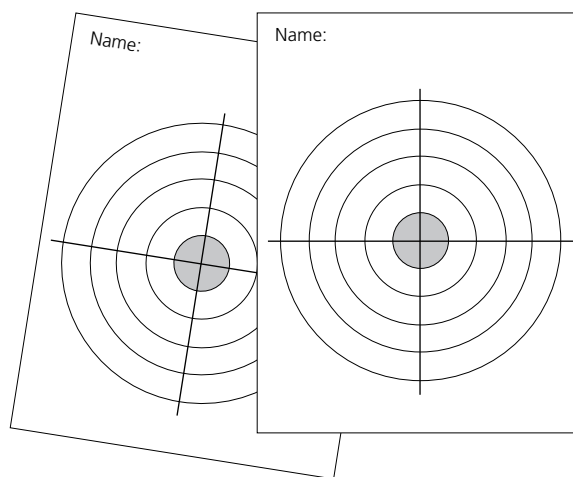
Materijal:
Papiri s nacrtanom metom
(po dva lista za svakog U).

Napomene:

- Samoanaliza i analiza od strane drugih podrazumeva visok stepen poverenja u grupi, a od nastavnika zahteva izuzetno istančan osećaj. Preporučuje se prethodno na nekoliko primera pojasniti u kojim oblastima ljudi mogu posedovati jake strane (socijalne kompetencije, dobar rad u školi, snaga karaktera itd). Vežba se može raditi i u rodno specifičnim timovima, pri čemu se na kraju porede jake strane devojčica i dečaka i o njima razgovara.
- Preporučujemo sledeći izvor: Methodensammlung Lernort Stadion. Politische Bildung an Lernzentren in Fussballstadien. Robert Bosch Stiftung in Zusammenarbeit mit Bundesliga Stiftung. Poglavlje 3: Identität. Link: http://www.bosch-stiftung.de/content/language1/downloads/Methodensammlung_mit_Lernkarten.pdf

Tok:

Đaci obrazuju parove. Svako dete dobija po dva lista papira na kojima je nacrtana po jedna meta; svako zapisuje svoje ime na jedan papir, a ime drugog U na drugi.

- Kao prvo, U na svoju metu zapisuje pet sopstvenih jakih osobina. Što neku osobinu smatraju važnijom, to bliže centru mete je upisuju.
- Sada ponavljaju vežbu u odnosu na svog partnera. Na kraju zajedno porede rezultate.
- Refleksija i diskusija sa celim razredom: Kako vam se dopala vežba? Je li bilo velikih razlika između vaših viđenja sebe i onoga kako vas vide partneri? Od čega u stvari zavisi neka jaka strana? Možete li sami nešto uraditi za svoje jake osobine? Mogu li čak slabosti da postanu jake strane?
- U središte vrednovanja treba prvo staviti mnogobrojnost različitih jakih strana i potencijala, a zatim bavljenje pitanjem „koje slabosti želimo da prevaziđemo, kakva nam je potpora potrebna za to?“.

1.4 Pustite me da letim!

Cilj

Uz pomoć simbola zmaja (letelice) U reflektuju sopstveni kulturni identitet sa svime što mu pripada i svim ulogama koje ima. Oni uviđaju da ne stoje prosto između dve kulture, tj. zemlje, nego da poseduju vredne transnacionalne i bikulturalne potencijale.

4–9. razr.

oko 2 časa

Materijal:

Radni list „Zmaj“ s objašnjenjima;
isečen dvostrani zmaj kao primer;
papirne trake za rep, kanap i boje.

Napomena:

Refleksija sopstvenog plurikulturalnog identiteta je pogodna tema i za jedan dvonedeljni ili tronedeljni projekat, u kojem bi se pojedini delovi ili fasete zmaja radili intenzivnije i detaljnije. Pri tom se reflektirajuća pitanja prilagođavaju nivoima đaka. Projekat je pogodan i za zajednički rad sa nastavnicima redovne škole ili roditeljima. Lep završetak bi bilo na kraju projekta zaista pustiti zmaja da poleti. To je, međutim, moguće samo ako se uz dodatni rad zmaj prenese na odgovarajući papir i ugradi se kostur koji omogućava letenje.

Tok:

- Na početku sekvence N predstavlja zmaja i njegove delove kao simboličnu sliku identiteta. N pokazuje isečenog zmaja kao primer gotovog proizvoda i objašnjava radni list. Na njemu je nacrtan zmaj i napisano je šta pojedinačni delovi označavaju. Svaki deo predstavlja jedno okruženje i deo identiteta, npr., porodicu, školu, prijateljstvo, komšiluk itd.; svakom delu identiteta dodata je i odgovarajuća uloga – kćerka, sin, učenik/učenica, drug/drugarica, rođak itd. Skup svih delova identiteta i uloga predstavlja moju ličnost, moj identitet. Sa U treba obaviti uvodni razgovor, tako da svi U razumeju zadatke.
- Kao prvo, U prave jedan smajli u sredini zmaja (crtaju ga ili lepe fotografiju). Oko smajlija pišu ključne reči, tj. najvažnije informacije o sebi (uzrast, razred, braća i sestre, jezik, nekoliko osobina...).
- Zatim prave zapise i na ostalim delovima zmaja. U skladu s legendom na papiru oni dopisuju informacije o pojedinačnim fasetama. Poželjno je prednju stranu zmaja iskoristiti za životna okruženja u imigracionoj zemlji, a poledinu za ona u zemlji porekla. Ako šest trouglova nije dovoljno, oni (ili samo neki od njih) mogu biti i prepolovljeni.
- U sledećem koraku se sa celim razredom tematizuju mnogostruka i istovremena pripadanja različitim okruženjima, tj. U se svesno bave delovima identiteta. N „proziva“ moguće delove identiteta i uloge (npr. „sestra od tetke“, „sportista“, „učenica“, „član udruženja“). Ko je na svom zmaju napravio odgovarajući zapis, ustaje i navodi šta je napisao.
- Moguće je pre ili posle ovog koraka razred podeliti u grupe sa po četiri U u kojima će zmajevi biti predstavljeni i o njima razgovarano. N može kao početni impuls postaviti sledeća pitanja i zapisati ih na tabli: Šta sačinjava moj identitet? Koji su najvažniji delovi mog identiteta? Kojoj grupi osećam da pripadam? Koje jake snage i resurse posedujem na osnovu svojih delova identiteta i životnih okruženja? Šta mi je važno? Koja ubeđenja, norme i predstave sam stekao/stekla? .
- U završnoj diskusiji treba reflektovati i razgovarati o uticaju različitih delova identiteta. Impulsi za ovaj razgovor moraju biti u skladu sa uzrastom U; u središtu pažnje stoje pitanja kao što su sledeća:

- Koji delovi identiteta su za vas posebno važni i zašto?
- Koji delovi identiteta vam uopšte nisu važni i zašto?
- Ima li delova identiteta ili uloga koje su pre svega (ili isključivo) važne u vašoj zemlji porekla?
- Postoji li neka hijerarhija delova identiteta?
- Ima li delova identiteta koji vam se pripisuju spolja, od strane društva, iako se vi sa njima ne možete identifikovati?
- Kakvu ulogu igraju tvoji jezici za tvoj identitet?
- Koji delovi uloga zauzimaju u simbolu zmaja najviše mesta, a koji najmanje?
- Ima li uloga koje posebno voliš, ili ne voliš naročito?
- Postoje li između tih uloga neki konflikti ili protivrečnosti, ili se one nadopunjuju?
- Jesi li naučio/naučila nešto novo o sebi i o grupi?

«Winddrachen» Arbeitsblatt mit Erklärungen

Smajli u sredini:
To sam ja! *Po čemu sam poseban/posebna?* (Kratka biografija.)

Šest trouglova: Mesta, situacije, okruženja u kojima se krećem. *Kojim grupama mislim da pripadam? Kakve uloge imam u njima?*

Tri vrpce (kanapa) u sredini:
Moje sposobnosti, jake strane, resursi, jezici, zanimanja i hobiji. *Šta umem? Koje su moje prednosti?*

Vrpca (kanap) u sredini:
Moje želje za budućnost i snovi.

Dva zmajeva repa: Poje vrednosne predstave, moja religija, moj pogled na svet. *Šta mi je važno? Koja ubeđenja, norme i predstave sam stekao/stekla?*

Vetar, vazduh: Društvo u kojem živim, sa svim njegovim okvirnim uslovima. *Kakva očekivanja ima društvo prema meni? Šta ja očekujem i šta mi je potrebno od društva?*

Dugi zmajev rep: Moji koreni, porodica, poreklo, prošlost. *Odakle dolazim? Koje osobe ili događaji su uticali na mene?*

1.5 Uključen – isključen

Cilj

U scenskoj igri U uče kako ljude nesvesno ili svesno isključujemo iz grupe. Refleksija osećanja koja su vezana s tim isključivanjem i bavljenje onim što se tada može učiniti poboljšava socijalnu kompetenciju i kompetenciju delanja.

4–9. razr.

60 min.

Materijal:
Komplet sa pet karata koje predstavljaju uloge. Četiri karte su identične, peta se razlikuje. (Siehe Beispiel unten.)

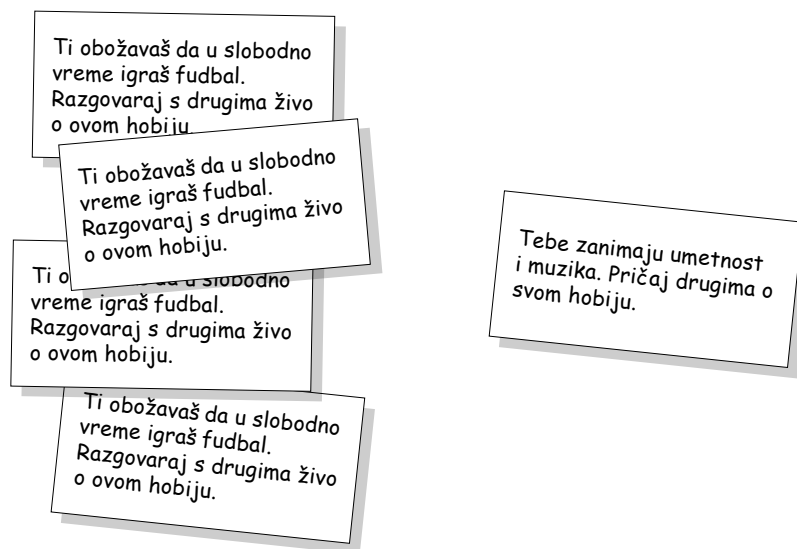
Napomene:

- Od pomoći će biti ako deca već imaju iskustva sa scenskim igrama. Važno pravilo: komentari su dozvoljeni tek posle igre, ne i tokom igre!
- Izvor: http://www.fippev.de/t3/fileadmin/fippev/userdaten/PDF/Anti-Bias-Ordner/Diskriminierung_Antibias_in_der_Schule.pdf

Tok:

- Informisanje U: Scenska igra treba da predstavi jednu situaciju u kojoj četvoro ljudi živo razgovara o nekoj temi, a peta osoba je isključena iz razgovora (vidi primer gore; dalji mogući primeri: 4 karte s temom „raspust na moru“, a 1 karta „raspust na planini“; 4 karte s temom „problemi s nastavnicima“, a 1 karta „pozitivni doživljaji u školi“).
- Pet dobrovoljaca dobija po jednu kartu i vodi razgovor (pri čemu će se, naravno, brzo pokazati da neko stalno priča nevezano za glavnu temu). Ovih pet U sedi ukrug u sredini učionice; ostali sede oko njih. Igra traje maksimalno 10 minuta. Ako se ima dovoljno vremena, igra se može ponoviti s drugim kompletom karata.

Beispiel für Rollenkarten

- Završna refleksija i diskusija s celim razredom o glavnim pitanjima kao što su, recimo:
  - Kako su se učesnici osećali tokom igre, a kako se sada osećaju?
  - Šta su primetili posmatrači?
  - Razgovor o opštim mehanizmima i motivima isključivanja: zašto je u našoj igri došlo do isključivanja i koje druge slične situacije znate? Kako se može izbeći bolno isključivanje?
  - Eventualno skupljanje situacija isključivanja karakterističnih za naše društvo; diskusija o strategijama za menjanje takvih situacija.

1.6 Lični identitetski molekul

Cilj

Refleksija sopstvenog kulturnog identiteta kod U i svesno razmišljanje o sličnostima i razlikama. Razumevanje sopstvene mnogostruke pripadnosti raznim grupama, kao i pripadnosti manjinama ili većinskim grupama i iskustva vezana za to.

4–9. razr.

45–90 min.

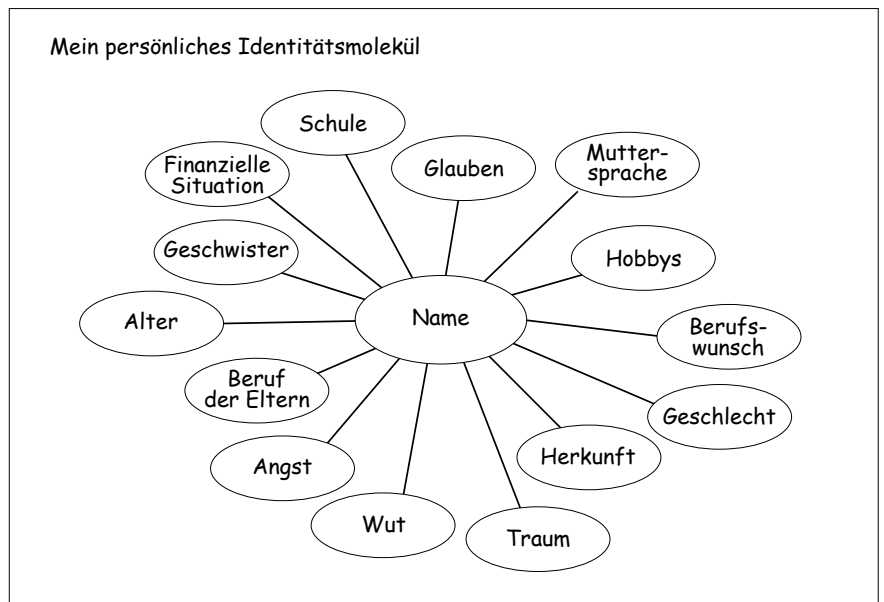
Materijal:
RL „Identitetski molekul“
(vidi dole).

Napomena:

Izvor: Prema „A World of Difference“; Institute Training Manual, ©1994 Anti-Defamation League.

Tok:

- U dobijaju RL „Moj lični identitetski molekul“ i objašnjava im se o čemu se radi. U kratkom razgovoru s razredom i kasnije individualno oni razmišljaju o različitim grupama kojima smatraju da pripadaju.
- Zatim u središnji krug upisuju prvo svoje ime, a posle toga u okolne krugove nazive različitih grupa kojima smatraju da pripadaju (porodica, škola, slobodno vreme; rođaci u zemlji porekla, chat-grupe, prijatelji s Facebooka itd).
- U narednom koraku N radi vežbu „Ustani“ da bi pripadnosti grupama postale vidljive. N „proziva“ različite moguće grupe („fudbalski klub“, „rođaci u domovini“ itd). Oni U kod kojih postoji pripadnost pomenu-toj grupi ustaju i eventualno daju kratak komentar. Zatim se pominju i dodatne kategorije koje nisu bile pročitane, ali se nalaze na radnim listovima.
- Posle toga U obrazuju parove (po mogućstvu s nekim s kim inače nemaju mnogo kontakta). Svaki par U diskutuje o tome koje grupe i pripadnosti su posebno uticale na njih, kakav uticaj su imale određene osobe, lična i politička ili društvena zbivanja i kakav trag su ostavila različita životna okruženja (porodica, slobodno vreme, nacionalna kultura i tradicije). U čemu je poseban značaj i vrednost pripadnosti toj grupi, šta tu pripadnost otežava ili olakšava?
- Na kraju sekvence se razgovara s celim razredom. Impulsi za razmišljanje i razgovor:
  - Koje su bile najvažnije teme o kojima ste u paru diskutovali?
  - Da li je neko naučio nešto novo ili iznenađujuće o sebi?
  - Da li je nekome tokom vežbe „Ustani“ ili diskusije u paru palo u oči nešto interesantno (npr. rodno specifično ili uzrasno specifično ponašanje)?
  - Koje pripadnosti nekim grupama mogu biti doživljene kao problematične i bolne?
  - Pripadnosti kojim grupama su po vašem mišljenju u društvu priznate, a koje nisu?
- Za razgovor o poslednjem pitanju dobro je prethodno nabrojati nekoliko društvenih pripadnosti različitim grupama (bogat – siromašan; stranac – domaći; muškarac – žena; hrišćanin – musliman; heteroseksualan – homoseksualan itd). Na kraju je moguće, recimo, na skali predstaviti i diskutovati o prednostima i manama pripadnosti određenim grupama i njihovoj društvenoj (ne)prihvatljivosti.

1.7 Zajedno smo jači

Cilj

Uz princip kolektivne snage U saznaju da uzajamna zavisnost ne znači gubljenje sopstvenog identiteta. Vežba jasno pokazuje prednosti koje nastaju kada neko ima podršku grupe.

7–9. razr.

30 min.

Materijal:
Grane ili zaobljeni štapovi od drveta (prečnik oko 5 mm, dužina 30–40 cm, dva po učeniku), kanap, male papirne etikete.

Napomena:

Izvor: Schilling, Dianne (1993): Miteinander klarkommen. Toleranz, Respekt und Kooperation trainieren. Mülheim an der Ruhr: Verlag an der Ruhr.

Tok:

- Formiraju se grupe od 6 do 12 U. Svaki U dobija jedan štap ili granu. N objašnjava da štapovi predstavljaju same U; štapovi poseduju sve jake strane, slabosti i osećanja koje U i sami poseduju kao individue. N objašnjava da pritisak i stres kojem su ljudi izloženi u životu može odvesti tome da se ljudi pogrbe, saviju ili čak da puknu. To se praktično pojašnjava tako što U lome svoje štapove.
- Kad su svi U polomili štapove, N ih moli da pokažu poneki od njih i da kažu koliko je pritiska bilo neophodno za slamanje – vrlo malo, srednje ili veoma mnogo. Pokazaće se da su neki U veoma lako slomili svoj štap, dok su drugi morali da se potrudu.
- U razgovoru se objašnjava da i ljudi – kao i štapovi – u različitoj meri mogu da odole pritisku koji život sa sobom nosi. Koliko stresa čovek može da izdrži snažno zavisi od toga koliko efikasno on izlazi na kraj s opterećenjima. I najjača osoba može da se slomi ako je pritisak prevelik.
- Sada U dobijaju preostale štapove ili grane i uz to po jednu etiketu. Svi na etiketu zapisuju svoje ime i pričvrćuju je na štap. Štapovi se skupljaju i uvezuju kanapom. Sada N proziva pojedine U da pokušaju golim rukama da slome čitav snop. Tu se pokazuje da i veoma jake osobe imaju ogromnih teškoća s tim zadatkom.

-
- Impulsi za završnu refleksiju i diskusiju s razredom:
    - Kakve veze ima ova vežba s nama, kakve paralele se mogu povući?
    - Koja je razlika između ličnog i grupnog identiteta?
    - Kakve prednosti ima rad u grupama?
    - Šta se događa s individualnim identitetom kada neka osoba postane član grupe?
    - Kada i u čemu grupa može pomoći u rešavanju životnih teškoća i zadataka; kada i u kom smislu to nije moguće?

**Nastavna jedinica 2:
Migracione priče –
svet u našem razredu**

Učenici dopunskih škola imaju, kao sva druga deca i mladi ljudi, jedinstvene biografije. Ono što ih razlikuje od monokulturalno odrastajuće „domaće“ dece i mladih i što doprinosi njihovoj jedinstvenosti je (između ostalog) njihova migraciona priča – bilo da su sami doživeli migraciju, bilo da odrastaju kao deca ili unuci roditelja ili baka i deda koji su migrirali. U oba slučaja migraciona pozadina predstavlja značajan životni resurs ovih mladih ljudi, iako on u društvu nije dovoljno cenjen.

U nastavi maternjeg jezika u dopunskim školama migraciona pozadina, kultura zemlje porekla i život u i među različitim kulturama predstavljaju centralne teme. Bavljenje sopstvenom migracionom prošlošću podstiče refleksiju o uticaju migracije na sopstvenu biografiju i učenici se senzibiliju za izazove sa kojima su suočeni u zemlji u koju su došli. S druge strane, oni postaju svesni svojih specifičnih resursa i uče kako ih mogu koristiti i u svakodnevnom životu. Oni upoznaju proces migracije kao deo svoje porodične priče i razvijaju priznanje i poštovanje za sebe same, kao i za napore i iskustva svojih roditelja i baka i deda.

Pored sopstvene migracione priče, učenici treba da se pozabave i odgovarajućim pričama njihovih kolega u školi, kao i drugih ljudi iz različitih kulturnih krugova u naseljima u kojima žive, da bi sticali svest o mnogostrukosti i da bi je bolje videli. Uz pomoć analize tuđih migracionih biografija oni mogu ne samo na nov način razmisliti o svojoj prošlosti, nego i bolje razumeti tuđe priče. Ovakvo biografsko učenje im omogućuje da prepoznaju mnogobrojne uzroke i posledice migracije, kao i da iskuse šanse i izazove zajedničkog života ljudi iz različitih kultura. Istovremeno, oni kroz bavljenje migracionim biografijama na različitim nivoima uče da razumeju različite društvene, političke i ekonomske pristupe migraciji i počinju da razvijaju sopstvene strategije i da prepoznaju mogućnosti za delanje. Oni razvijaju toleranciju i sposobnost priznavanja razlika u kulturama i jezicima i na taj način izgrađuju sopstvenu interkulturalnu kompetenciju.

Sledećih sedam predloga za nastavu polazi od identitetskih iskustava, resursa i potencijala učenika. Naravno, važnu ulogu igraju i iskustva nastavnika u viđenju sebe i drugih, koja nastavnici kao resurse ugrađuju u pripremu i izvođenje nastave.

Preporuke za određene razrede i nivoe znanja su date široko; većinu predloga je moguće neznatno prilagoditi i izvoditi ih i sa nižim ili višim nivoima od preporučenih.

Tri predloga (2.7a–c) odnose se na zahtevnije nastavne jedinice koje je poželjno raditi kao projekte u okviru višednevnih ili višesedmičnih projekata, najbolje u kooperaciji sa redovnom nastavom.

2.1 Prohujalo s vihorom

Cilj

Predstavljanjem sopstvene mreže odnosa sa različitim osobama, jezicima i mestima, U postaju svesniji svoje migracione priče i razumeju migraciju kao svakodnevnu i podrazumevajuću pojavu.

1–9. razr.

90 min.

Materijal:

Geografske karte ili velike papirne trake za zapisivanje zemalja ili regiona;
prazne papirne trake;
grafikon iz vežbe 1.6 „Lični identitetski molekul“.

Tok:

- U učionicu se donose geografske karte (zemlja ili zemlje porekla, imigraciona zemlja, karte Evrope i sveta). Alternativno se mogu na papirne trake napisati imena zemalja i okačiti na zidove. Moguće je dodati i strane sveta kao pomoć u orijentaciji. U sredini učionice nalazi se tabla s imenom aktuelnog mesta boravka i mesta škole.
- N daje zadatak da se U prvo snađu na kartama i stanu kod karte svoje domovine, a zatim i kod zemalja odakle potiču njihovi roditelji i, na kraju, onih odakle su njihovi bake i dede.
- Nakon tog zajedničkog uvoda, U samostalno rade dalje na svojoj migracionoj istoriji tako što na papiru A4-formata crtaju mrežu odnosa u kojoj će navesti sve najvažnije osobe, rođake, braću i sestre itd., kao i njihove jezike, mesta i zemlje. Kao predložak se koristi ilustracija uz predlog 1.6 „Lični identitetski molekul“, pri čemu krug u sredini predstavlja aktuelno mesto boravka, a spoljašnji krugovi druge zemlje. Bliži krugovi se koriste za zemlje u kojima U imaju i posećuju roditelje, braću i sestre i bake i dede. Imena osoba se upisuju u odgovarajuće krugove. Veličina slova može takođe sugerisati značaj neke osobe u životu U. Udaljeniji krugovi se koriste za one zemlje u kojima U imaju nepoznate rođake, one koje nikad nisu videli ili ne poznaju dobro. Stariji U mogu umesto grafikona s krugovima skicirati ili kopirati kartu Evrope ili sveta i u njoj dokumentovati svoju mrežu odnosa.
- Presentacija i diskusija u plenumu. Zajedničko reflektovanje porekla, razloga za migraciju itd. s celim razredom može se voditi uz pomoć pitanja navedenih u vežbi 2.7a.
- Mogući dalji rad: intervju s roditeljima o njihovoj migracionoj priči (vidi 2.3); pismo nekom daljem rođaku s temom „Traganje za tragovima u porodici“.

2.2 Migracione priče u mom razredu

Cilj

Tokom intervjua sa drugom/drugaricom iz razreda U istražuju njegovu/njenu migracionu priču. Na osnovu sličnosti i razlika razmišlja se o uticaju migracije na sopstvenu biografiju.

3–9. razr.

90 min.

Materijal:
RL s pitanjima za intervju
(koja se dogovaraju u plenumu),
eventualno papiri A3-formata.

Napomena:

N obaveštava U o projektu 1–2 sedmice unapred da bi se U kod kuće informisali i eventualno doneli neki predmet koji je za njih značajan (npr. neku uspomenu). Projekat je, takođe, dobra priprema za intervjue s roditeljima i za istraživanje tuđih migracionih priča u naselju; vidi dole 2.3 i 2.7a i b. Projekat je veoma pogodan za saradnju s redovnom školom.

Tok:

- N informiše U o projektu. Razgovara se o njemu i objašnjava kakva pitanja bi mogla biti postavljena u intervjuu. Teme o kojima se može razgovarati tokom intervjua: povod i vreme migracije, kontakti sa zemljom porekla, život u imigracionoj zemlji, perspektive za budućnost itd. Upor. i pitanja u 2.7a.
- I o obliku u kojem će pitanja biti postavljena se mora unapred razgovarati i predočiti na primerima (izbegavati pitanja na koja se može odgovoriti samo sa „da“ ili „ne“; mnogo su plodotvorniji impulsi koji intervjuisane osobe pokreću na pričanje!).
- Đaci sede u uzrasno homogenim ili pomešanim grupama po četvoro (eventualno po dvoje) i sastavljaju katalog od 4–6 pitanja za intervju. Pre tih pitanja treba kratko navesti ime, starost, zemlju porekla i mesto rođenja.

- Po dva U se uzajamno intervjuišu na temu migracije u skladu sa gore izrađenim koracima. Intervju treba da traje pet do deset minuta. Zatim se mogu promeniti uloge.
- Ako ostane dovoljno vremena, U mogu napraviti poster o svom intervjuisanom partneru i predstaviti ga kasnije razredu uz pomoć postera. Postere je na kraju moguće okačiti na zid za dalju doradu, pod naslovom „Migraciona priča nedelje“, ili ih pripremiti za izložbu za roditelje.

- N moderira završnu diskusiju u razredu u kojoj se putem poređenja obrađuju teme dogovorene na početku projekta. Impulsi: koje sličnosti i razlike ste ustanovili? Zašto ljudi napuštaju svoje domovine, koji su najčešći razlozi migracije? Gde, kako i šta biste vi danas bili da vaši roditelji, ili njihovi roditelji, nisu napustili domovinu? (Eventualno neki tekst uz to.)

2.3 Moja migraciona biografija kao moj izvor snage

Cilj

Đaci otkrivaju odakle crpu snagu, koje resurse poseduju i koju ulogu u smislu resursa igra njihova migraciona biografija.

2–9. razr.

45–90 min.

Materijal:

„Slika Sunca“ (vidi dole) kao predložak; papir, boje.

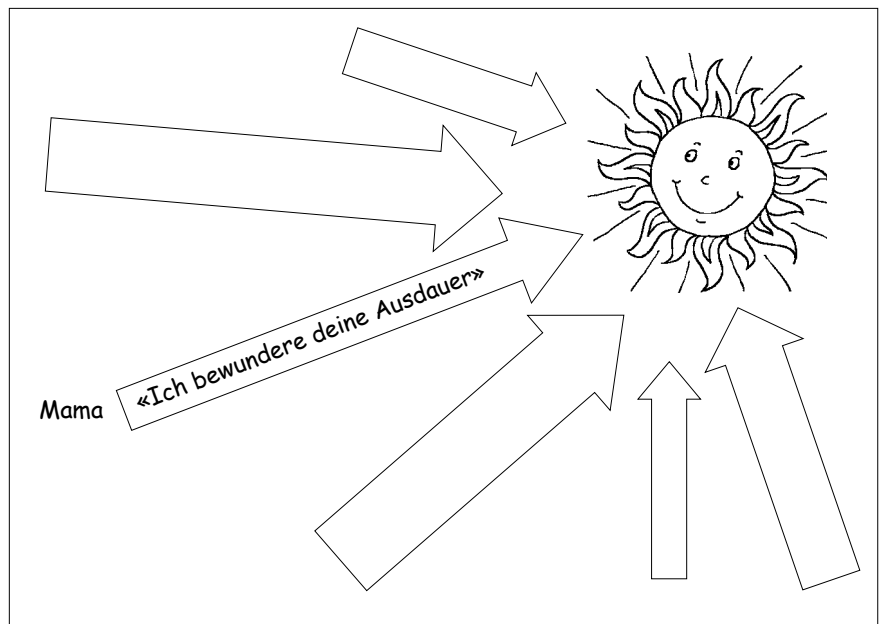
Napomena:

Da bi se izbegli nesporazumi, N može prethodno kontaktirati roditelje i saopštiti im cilj ove vežbe (sticanje pozitivne svesti o resursima). Vežba se takođe odlično može raditi kao kooperacioni projekat sa redovnom školom.

Tok:

- N informiše U: U treba da intervjuišu roditelje, braću i sestre, poznanike i rođake o resursima koje opažaju i cene kod U.
- U plenumu ili grupama se skupljaju pitanja za intervju. Primeri: Šta ti se na meni sviđa? Šta ceniš kod mene? Šta je kod mene po tvom mišljenju cool? Čemu se kod mene diviš? Šta voliš kod mene? Itd.
- Zajednički se priprema upitnik; eventualno u dve-tri verzije različite zahtevnosti. Svi U treba da urade bar po tri intervju.
- Đaci daju upitnike odgovarajućim osobama da ih ispune, ili ih popunjavaju sami u prisustvu intervjuisanih osoba. Upitnike je moguće uraditi i telefonom, na skajpu i sl. sa rođacima u zemljama porekla.
- Obrada podataka u upitnicima naredne sedmice (svako obrađuje svoj, ili neki tuđ upitnik): prvo u obliku ključnih reči, na kraju kao „slika Sunca“ (Sunce kao simbol snage i energije; vidi ilustraciju dole). U crtaju Sunce u desnom uglu papira u njega upisuju svoje ime. Strelice raznih boja i debljine vode ka Suncu; duž tih strelica se upisuju izjave iz upitnika (npr. „divim se tvojoj izdržljivosti“). Strelice pokazuju odakle Sunce dobija snagu. Svaka strelica simbolizuje jedan izvor snage i priznanja. Uz svaku strelicu zapisuje se i ime osobe koja je dala odgovarajući komentar.
- U grupama U predstavljaju svoje Sunce i svoje lične izvore snage; na kraju je moguće napraviti izložbu za roditelje.
- Impulsi za završni razgovor o vežbi:
  - Kakve veze imaju ovi izvori snage sa mojom migracionom biografijom?
  - Koje izvore snage imam još, iz kojih mogu „napuniti baterije“?
  - Kako su se tokom vremena menjali moji izvori snage?
  - Šta sve mogu da postignem uz pomoć svojih izvora snage?

Beispiel Sonnenbild

2.4 Moje domovine – autobiografsko pripovedanje

Cilj

Odgovoriti na pitanja o domovini i ličnom identitu ponekad je teško za decu i mlade ljude s migracionom pozadinom. U vežbi „Moje domovine“ U pokazuju geografsku rasprostranjenost svojih veza s drugima uslovljenu migracijom i uče, putem autobiografskog pričanja, da opažaju na koji način je njihova migraciona biografija bila, a i danas je, uslovljena određenim ljudima, mestima i događajima. Vežba im omogućava da se na kreativan način bave temom domovine.

4–9. razr.

45–90 min.

Materijal:

Pojedinačni portreti U, porodične fotografije, fotografije roditelja i članova porodice, fotografije s rođacima i prijateljima itd.; kopije sveta (eventualno samo Evrope) u A3-formatu.

Tok:

- Jednu sedmicu unapred U dobijaju zadatak da donesu svoju malu fotografiju (ili crtež) portreta, kao i različite fotografije i grupne fotografije članova porodice, prijatelja i poznanika.
- Na početku sekvence U sede u krugu na podu i svako dobija po jednu kopiju sveta ili Evrope u A3-formatu s nazivima zemalja. Oni prvo treba svoju fotografiju da zalepe na aktuelno mesto boravka. Zatim treba bojama da zaokruže sve zemlje, gradove i ostala mesta sa kojima na neki način imaju kontakta, ili i da upišu njihove nazive. Na kraju povezuju svoju fotografiju linijom u boji sa zaokruženim zemljama tj. gradovima na karti.
- Samostalno razmišljaju o tome koja osoba je prouzrokovala veze sa tim mestima i lepe odgovarajuće slike uz mesta na karti.
- U poslednjem koraku oni se prisećaju nekog celog doživljaja s tom osobom i zapisuju ga, jednom kratkom rečenicom, na liniju ucrtanu kao vezu (slavili rođendan; dobio/dobila poklon; pomogao/pomogla kod domaćeg, pričao/pričala priče; naučio/naučila me da pišem itd). Treba uključiti i negativne doživljaje. Ispred takvih rečenica upisuje se minus.
- U grupama po četvoro oni jedni drugima pričaju svoje biografske priče kojih su se živo setili i komentarišu određene osobe, mesta i događaje.

- Završni razgovor u plenumu, pitanja i impulsi:
  - Šta za tebe znači reč domovina? Gde je to, zašto?
  - Šta ti prvo pada na pamet uz reč domovina? (mesto stanovanja, rodno mesto, porodica, prijatelji itd.)
  - Jesi li kao domovinu označio/označila više mesta? Ako jesi, zašto i koja su to mesta?
  - Koliko ti je važno da se u svom mestu stanovanja osećaš kao kod kuće (skala od 0-5)?
  - Kako postižeš to da zemlja u kojoj sada živiš postaje tvoja domovina?
  - Da li se tvoje kulturno poreklo gubi ako je i ova zemlja sada tvoja domovina?
- Moguće produblјivanje: intervjui s različitim osobama na temu domovine.

2.5 Nekad – danas – sutra

Cilј

Đaci stiču ukupan utisak o svojoj migracionoj biografiji uz pomoć vremenske ose. To im, s jedne strane, omogućuje da reflektuju uticaj migracije na njihovu biografiju, a s druge strane oni tako razmišljaju o sopstvenim interesovanjima, željama i nadama.

4–9. razr.

90 min.

Materijal:
A3-papir za vremensku ili životnu liniju (vidi dole).

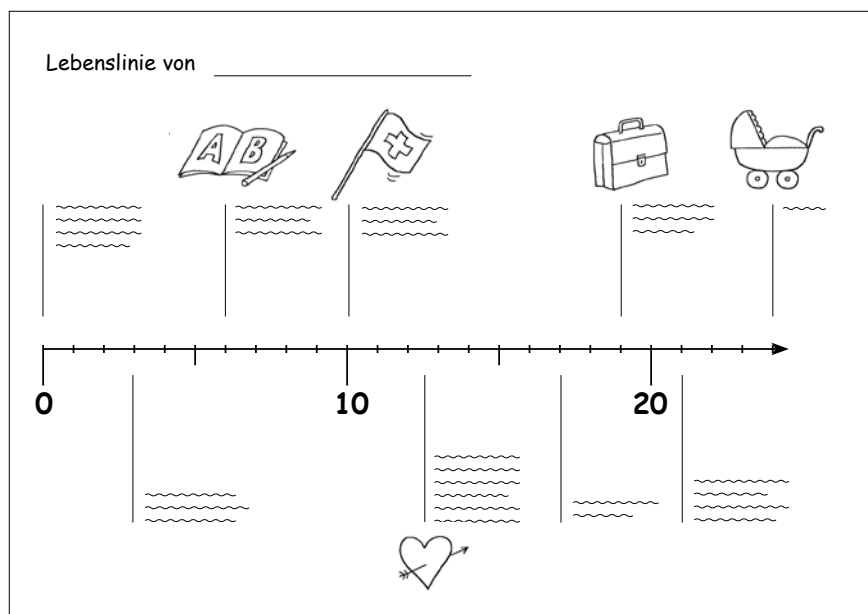
Napomena:

Vežba je pripremljena na osnovu: Gudjons, Herbert; Birgit Wagener-Gudjons; Marianne Pieper (2008): Auf meinen Spuren. Übungen zur Biografiearbeit. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

Tok:

- Đacima se na početku daje cedulja sa sledećim pitanjima na koja (nakon uvoda i objašnjenja za ceo razred) samostalno odgovaraju:
  - Kad sam imao/imala 8 godina.
Nešto što me je najviše zanimalo...
Neki problem, neka teškoća...
Neka nada, neka želja...
  - Sada u mom životu:
  - Za 10 godina:
    - U sledećoj fazi U crtaju na A3-papir jednu vremensku ili životnu osu koja počinje od nule (rođenje) i dopire do 25. Samostalno U razmišljaju koje važne događaje će obeležiti na osi. Negativni doživljaji se pišu ispod, a pozitivni iznad linije. Za prelomne događaje koji znače neki prelaz ili promenu (polazak u školu, migracija, početak rada, možda osnivanje porodice, emigracija itd.) mogu se smisliti simboli.
    - Papiri sa vremenskim ili životnim osama se kače na zidove, posmatraju, komentarišu i diskutuje se o njima. Razmenjuju se utisci i odgovara se na pitanja.

Beispiel Zeit- oder Lebenslinie

- Impulsi i moguća pitanja za zajedničku diskusiju na kraju:
  - Kakvi vas osećaji prate dok radite ovaj zadatak?
  - Gde nalazite sličnosti, a gde razlike između vaših životnih puteva?
  - Šta se može smatrati uzrokom tih sličnosti i razlika? (rodni aspekt, uzrast, migraciona pozadina itd.)
  - Koji događaji su posebno negativni/pozitivni? Zašto?
  - Na koji način su za svakog čoveka povezane prošlost, sadašnjost i budućnost?

2.6 Ja pišem istoriju!

Cilj

Đaci postaju svesni resursa koji su rezultat njihove migracione istorije i njihovih bikulturalno-bilingvalnih kompetencija. Oni pokazuju kako koriste i mogu da koriste te resurse i u svakodnevnom životu.

1–9. razr.

30–60 min.

Materijal:

Trake od papira,
papir za plakate.

Napomena:

Scene kojih se U ovde sećaju i o kojima pričaju mogu se i izvesti u obliku malih scenskih igara. Na kraju svake scene gledaoci glumcima daju povratne informacije u pogledu sadržaja i načina na koji je predstavljen.

Tok:

- Na početku N daje primer kako je on/ona mogla kao resurse koristiti svoje bikulturalno-bilingvalne kompetencije, stečene na osnovu svoje migracione biografije. Dalje epizode daju U. Primeri: „Pomogao sam jednom čoveku na aerodromu kad je leteo nazad kući da se sporazume s policijom, jer sam mogao da prevodim.“, „Usudila sam se da se uključim u diskusiju dvoje ljudi o mojoj religiji, jer je to moja religija.“, „Umešao sam se kad sam primetio nesporazum između dvoje ljudi iz različitih kultura i pomogao sam im da se bolje razumeju.“

- Zatim se U prisećaju daljih iskustava (ili iskustava ljudi iz njihovog okruženja) i zapisuju ih na papirne trake.
- U plenumu ili u dve-tri grupe različitih nivoa čitaju se trake i komentarišu. Zatim se trake lepe na poster s naslovom „Moji migracioni resursi“ i eventualno se dopunjuju pojedinim rečenicama. Primeri: „Govorim više od jednog jezika, zato mogu da posređujem.“, „Ja imam nekoliko mesta stanovanja i imam svuda prijatelje.“, „Ja mogu duplo da slavim: praznike iz moje domovine i religije i praznike koji se ovde slave!“, „Znam neke priče koje ne znaju svi“ itd.
- Produblivanje/nastavak (pogodno kao domaći zadatak): „Fotografski autoportreti“: učenici treba da se fotografišu na deset mesta koja su za njih značajna. Na osnovu tih fotografija dokumentuju se mesta identifikacije i kristalizuju se resursi ustanovljeni tokom pravljenja postera.

2.7 Tri ideje za projekte

Prethodna napomena:

Sledeći predlozi zahtevaju više vremena i pogodni su pre svega za višednevne projekte. Višednevni projekti ili dnevni projekti nisu karakteristični za tradicionalnu nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama sa svoja dva do tri časa sedmično. Sledeće ideje su, međutim, izuzetno pogodne za kooperaciju dopunskih škola s redovnom nastavom, ili kooperaciju različitih dopunskih škola, bilo u okviru pojedinačnih dnevnih projekata ili tokom nekoliko dana u okviru jednosedmičnog projekta u određenoj školi. Dalji kontekst za sledeće predloge obrazuju raspusti ili letnji kursevi, koje poneki osnivači dopunskih škola i organizuju.

Cilj

Teme kao što su migracija, kulturna i jezička raznovrsnost (vidi o tome i Nastavnu jedinicu 3) su veoma aktuelne, kako u zemljama porekla, tako i u imigracionim zemljama. Sticanje svesti, senzibiliteta i kompetencija u odnosu na te teme bez ikakve sumnje je izuzetno relevantan cilj koji nadilazi nastavu u dopunskoj ili redovnoj školi. Sledeći predlozi pokazuju različite mogućnosti prilaza tim temama.

2.7a Migraciona priča moje porodice

4–9. razr.

Jednodnevni projekat

Tok:

- Projekat je podeljen na najmanje dve faze (npr. na po dva prepodneva ili popodneva tokom jednosedmičnog projekta). Tokom prve faze pripremaju se pitanja o migracionoj priči, kao i pitanja za jedan upitnik (primere pitanja vidi dole). Na ova pitanja prvo odgovaraju sami U. Zatim se razmenjuju rezultati i diskutuje se u malim grupama.
- Intervjui sa roditeljima ili bakama i dedama, ili daljim rođacima, predstavljaju domaći zadatak. Odgovori se zapisuju i donose se u školu.
- U drugoj fazi se dokumentuju i obrađuju rezultati. Za to je moguće napraviti postere i na kraju ih prezentovati, diskutovati o njima i porediti ih. Važni aspekti: uzroci migracije; vizualizacija na jednoj karti sveta ili Evrope; uticaj migracije na porodicu u, npr., ekonomskom, kulturnom i jezičkom pogledu. Plakate je moguće dopuniti slikama, objektima, grafikonima itd.

- Primeri pitanja za intervju:
  - Pitanja o sopstvenom razlogu za migraciju (gde si rođen/rođena?, kad si došao/došla ovamo?; koliko si godina tada imao/imala?; jesi li u kontaktu sa svojim rođacima?; kako neguješ te kontakte?; kako govoriš sa svojim roditeljima i braćom i sestrama? itd.)
  - Pitanja o migracionoj istoriji roditelja / baka i deda / komšija (gde su rođeni, gde sada žive?; zašto su došli ovamo?; kako se u porodici govori o zemlji roditelja i baka i deda?; koji se posebni praznici slave u porodici, ko dolazi na slavlje, šta se jede tada?; kojim grupama, udruženjima i institucijama članovi porodice smatraju da pripadaju?; koje kontakte neguju u zemlji porekla i imigracionoj zemlji?; kako iz današnje perspektive ocenjuju svoju odluku da emigriraju?; koji snovi i želje su im se ispunili, a koji ne? itd.)

2.7b Kulturna mnogostrukost u našem naselju

4–9. razr.

Jednodnevni projekat

Tok:

- N informiše razred: uz pomoć intervjua i jedne reportaže u naselju treba pokazati kulturnu mnogostrukost i uzroke migracije u širem kontekstu, koji nadilazi sopstvenu porodicu i etničku pripadnost. Projekat predstavlja optimalan nastavak vežbe opisane pod 2.7a.
- U plenumu ili grupama se pripremaju intervjui s komšijama i drugim ljudima u naselju. Kao osnova služe pitanja iz intervjua za projekat 2.7a. Te intervjue treba dopuniti podacima o zemlji porekla, jeziku i vremenu migracije.
- Obrada informacija takođe odgovara opisanom pod 2.7a, vidi gore.

2.7c Migracija je u vezi sa svima nama!

4–9. razr.

Jednodnevni projekat

Tok:

- U ovom autentičnom nastavku zadatka urađenih u projektu 2.7b, na nastavu se pozivaju migranti iz različitih kulturnih krugova (npr. poznanici ili komšije iz okruženja N ili S), gde oni dobijaju priliku da ispričaju svoju migracionu istoriju. Prethodno N može sa U pripremiti najvažnije tačke, aspekte i okvir svake migracione biografije, koje mogu obuhvatiti, npr., poreklo, razlog migracije, putovanje, dolazak, današnju situaciju, želje itd.
- Tokom pričanja, U na marginama prave beleške. Moguće je i za domaći zadatak dati da se pronađu informacije o položaju zemlje o kojoj se priča, ili da se pročita neki tekst o određenoj zemlji.
- Završna diskusija o pomenutim tačkama i o poređenju sa sopstvenom migracionom situacijom i motivima.

**Nastavna jedinica 3:
Naši jezici – mi govorimo više
od jednog jezika!**

Prioritetni cilj interkulturalne, integrativne ili inkluzivne pedagogije je orijentacija ljudi u plurikulturalnim kontekstima i uspješna interakcija, oslobođena predrasuda, s ljudima iz drugih kultura. Pri tom, naravno, svakome mora biti omogućeno i da zadrži sopstveni identitet i da se razvija bez pritiska na asimilaciju.

Jezička strana plurikulturalnih društava je višejezičnost, koja je realnost u svakoj školi i svakom razredu u imigracionim zemljama. Prilaženje toj višejezičnosti sa interesovanjem i otvoreno, pri čemu se istovremeno jednako ceni i neguje i sopstveni jezik (odnosno, sopstveni jezici i dijalekti), ubraja se u važne i neophodne interkulturalne kompetencije.

Nastava maternjeg jezika u dopunskim školama može i treba ovome da doprinosi. Podrazumeva se da je prvi jezik u njenom fokusu. Ali to nikako ne sme značiti da se zapostavljaju ili ignorišu potencijali i resursi kojima učenici raspolažu nezavisno od prvog jezika. (Isto tako bi moralo da bude u redovnim školama: i one moraju prihvatiti i koristiti ove potencijale u smislu orijentacije prema učenicima i njihovom životnom okruženju.)

Sledećih sedam predloga pokazuje jednostavne mogućnosti da se dvojezičnost ili višejezičnost učenika, kao i višejezičnost društva, pretvori u zanimljive nastavne jedinice. Ovi projekti motivišu posebno zato što polaze od neposrednih, uvek prisutnih potencijala i iskustava učenika dopunskih škola, koji se u svakom trenutku mogu pokrenuti. Na mnogo načina je moguće te potencijale povezati s kreativnim radom. Uostalom, često je moguće prepoznati i istaći jedinstvenost i posebnost jednog jezika upravo putem poređenja s drugim jezicima. Koja od delimičnih kompetencija se podstiče kojim nastavnim predlogom (kompetencija opažanja, refleksije ili delanja) pokazuje vidi se u pregledu na kraju ovog priručnika. Preporuke za određene razrede i nivoe znanja su date široko; većinu predloga je moguće neznatno prilagoditi i izvoditi ih i sa nižim ili višim nivoima od preporučenih.

Još jedna važna napomena: u pogledu prvog jezika, u dopunskim školama je u prvom planu poboljšanje tzv. literalnih kompetencija (prenošenje standardnog jezika, kao i čitanja i pisanja na standardnom jeziku). Ovo je razumljivo, jer mnogi učenici u roditeljskoj kući praktikuju prvi jezik u obliku dijalekta i često sa ograničenim rečnikom. Projekti koje predstavljamo u ovom poglavlju, međutim, svakako treba da uzmu u obzir i dijalekte (bilo u zemlji porekla, bilo u imigracionoj zemlji), kao i za određene grupe specifične kodove, odnosno, jezičke oblike.

3.1 Konture jezika

Cilj

Ovaj mali projekat, pogodan za sve uzraste, na kreativan način potpomaže jačanje svesti o sopstvenom jezičkom okruženju i razmišljanje o sopstvenom odnosu prema različitim jezicima (refleksivna kompetencija). Istovremeno, on vodi zanimljivim – ne samo za U, nego i za N – plodotvornim prilikama za diskusiju.

1–9. razr.

30 min.

Materijal:
Po U jedan A4-papir
sa konturama dečaka ili
devojčice; boje.

Napomena:

Projekat je veoma pogodan kao uvod u jezičko-biografske tematske celine, predstavljene u 3.5.

Tok:

- N pravi dovoljno detaljan, ali ne predug uvod: Svi mi odrastamo u i između dva jezika; našeg maternjeg, onog koji se koristi u školi, jezika naših suseda, engleskog u reklamama i na muzičkoj sceni itd. I dijalekti i standardni maternji jezik, kao i jezik imigracione zemlje su – jezici. Neke od tih jezika volimo, neke baš i ne. Razlike u odnosima prema tim jezicima možemo predstaviti tako što ćemo određene jezike povezati sa delovima tela na crtežu.
- Svako dete dobija po papir sa konturama dečaka ili devojčice. Zadatak: uzeti bojice, u gornjem delu papira napraviti legendu boja (npr. crveno = dijalekt maternjeg jezika; plavo = standardni maternji jezik; zeleno = jezik (dijalekt) imigracione zemlje; ljubičasto = tamilski (jezik neke porodice u susedstvu) itd).

- Na papiru obojiti delove tela koji odgovaraju nekom od jezika određenom bojom (npr. maternji jezik/dijalekt kod srca; školski francuski jezik – ruke, jer će mi taj jezik možda jednom pomoći u poslu itd). Neki jezici iz okruženja mogu biti „nacrtani“ i pored figure na papiru (npr. jezik komšija koji često čujem, ali s kojima nemam neke posebne veze). Važno: ne davati predloge ili pravila! Bojenje kontura jezika izvodi se kao samostalan rad i uz apsolutan mir u celom razredu.
- Nakon 10–15 min. U sedaju zajedno (ili ceo razred, ili u tri grupe) i objašnjavaju svoje slike: koji jezik sam stavio uz koji deo tela i zašto, koji jezik ima za mene kakav značaj i zašto?

Varijante:

Portret U ili sopstvena kratka biografija s naglaskom na jezike (moj prvi jezik, koje još jezike znam, koji jezici se govore u mom okruženju itd).

Dalja literatura

Za više informacija o „pronalazaču“ jezičkih portreta, profesoru Hans-Jirgenu Krumu (Hans-Jürgen Krumm) iz Beča vidi: http://www.akdaf.ch/html/rundbrief/rbpdfs/61_Mehrsprachigkeit_Sprachenportraits.pdf

3.2 Dvojezični ili višejezični pismeni projekti

Cilj

Dvojezični ili višejezični pismeni projekti jačaju svest o bilingvalnim re-sursima i potencijalima učenika dopunskih škola i doprinose njihovom produktivnom korišćenju. U vezi s prvim jezikom, oni su autentična prilika za poboljšanje kompetencije pisanja. Ovakvi projekti svojom atraktivnošću jačaju motivaciju kod đaka.

3–9. razr.

30–60 min.

Materijal:

U zavisnosti od projekta.

Napomene:

- U dopunskoj školi maternjeg jezika je u prvom planu realizacija projekta na prvom jeziku (čak i kada se neki U osećaju sigurnije u jeziku imigracione zemlje). Verzija na drugom jeziku, tj. jeziku zemlje u kojoj đaci žive, predstavlja tek drugi korak projekta.
- Kooperacija sa redovnom nastavom je za ove projekte izuzetno plodna i smisljena. Dvojezički tekstovi, koji u tim projektima nastaju, veoma su pogodni za dalji razvoj višejezičnosti; upor. za to priručnik „Poboljšanje pisanja na prvom jeziku“, ideje br. 21 i 22.

Tok:

- Informisanje razreda o nameri da se radi jedan dvojezični ili višejezični pismeni projekat; zajedno se dogovaraju teme, vrste tekstova i proizvoda koji treba da nastane. Đaci treba dobro da razumeju da se radi samo o korišćenju njihovih kompetencija u dva jezika.
- Moguće teme i proizvodi:
  - Niži nivo: pravljenje dvojezične slikovnice (dole tekst na prvom jeziku, gore na drugom jeziku). Slike ili crtaju sami U (uz neku samostalno smišljenu priču, ili priču koju im čita N), ili im N daje predloške u koje treba da zalepe slike (npr. neka priča u slikama). Varijanta: pravljenje „mini-knjige“ (mini-book); upor. „Poboljšanje pisanja na prvom jeziku“, br. 21.2 i 22.4; link: <http://www.minibooks.ch/>.
  - Niži i srednji nivo: dvojezične pesme na neku temu ili uz neki književni oblik (npr. „Elfchen“-pesme; upor. „Poboljšanje pisanja na prvom jeziku“, br. 21.1). Tekstovi koji nastanu na času mogu zatim biti lepo napisani na papirima u boji, ukrašeni i uvezani u knjižicu.
  - Srednji nivo: izrada dvojezične avanturističke knjige; upor. priručnik „Poboljšanje pisanja na prvom jeziku“, br. 21.2.
  - Srednji i viši nivo: dvojezične zbirke (recepti, uputstva za sastavljanje stvari, igračaka i sl., zbirke viceva, zagonetaka itd). Tekstovi se skupljaju u svesku ili registar, eventualno se umnožavaju i ukrašavaju.

- Srednji i viši nivo: pravljenje korica za knjigu i pisanje teksta za korice (dvojezično, ili paralelno na prvom i na školskom jeziku); upor.: <http://www.sikjm.ch/literale-foerderung/abgeschlossene-projekte/mein-buchumschlag/> i <http://www.sikjm.ch/medias/sikjm/literale-foerderung/projekte/mein-buchumschlag-didaktische-anregungen.pdf>
- Srednji i viši nivo: pravljenje dvojezičnog ili višejezičnog „foto-romana“ sa samostalno napravljenim fotografijama i ucrtanim oblačićima za govor. Obradu je najbolje uraditi na kompjuteru. Upor. priručnik „Poboljšanje pisanja na prvom jeziku“, br. 22.3.
- Srednji i viši nivo: dvojezične školske novine (zidne novine, uvezane novine u A4-formatu, elektronske novine).

3.3 Jezičko-biografske teme

Cilj

Bavljenje sopstvenim odrastanjem u i između dva jezika jača refleksivnu kompetenciju i širi znanja o posebnosti sopstvene biografije i ličnih kompetencija. Atraktivnosti ove teme doprinosi to što se nadovezuje neposredno na lična iskustva i sećanja.

2–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
U zavisnosti od izvođenja vežbe
(A2-papir za plakat).

Napomene:

- Kako prvi jezik, tako i jezik imigracione zemlje najčešće postoji i u dijalektalnoj i u standardnoj varijanti. Podrazumeva se da o tome treba da se govori sa učenicima. (Većina U ima teškoće sa standardnom varijantom prvog jezika.)
- Temi je moguće pristupiti uz pomoć različitih i uzrastu prilagođenih pitanja. Dobro rešenje je i ako U različitih nivoa paralelno rade na različitim pitanjima i na kraju prezentuju svoje rezultate.
- Najčešće se projekat deli na dve sedmice (uvod prve, a izvođenje druge sedmice). „Konture jezika“ su dobra mogućnost uvođenja u ovaj projekat; vidi gore 3.2.

Tok:

- N informiše U o projektu, daje precizna objašnjenja pitanja (eventualno različiti zadaci za različite nivoe, vidi gore) i daje jasne zadatke za dalji rad (npr. prikupljanje određenih informacija za iduću sedmicu i pravljenje beležaka). Spisak mogućih pitanja nalazi se dole.
- Sledećih sedmica skupljaju se rezultati rada, eventualno se priprema plakat na koji se rezultati zapisuju i prezentuju se razredu. U zavisnosti od fokusa, moguće je posle toga čitati neki tekst ili povesti diskusiju, u kojoj U treba da reflektuju uvide koje su stekli radeći na projektu.
- Moguća pitanja:
  - Svi nivoi: moje prve reči na prvom i drugom jeziku (pitati kod kuće!); zabavne greške i nezgode na prvom i drugom jeziku (pogrešno shvaćeno i pogrešno upotrebjeno); osobe koje su (bile) važne prilikom učenja prvog i drugog jezika.

- Srednji i viši nivo: koje su bile glavne teškoće prilikom učenja drugog jezika?, šta sam kako učio/učila, uz pomoć kojih strategija?, sa čime i danas imam teškoća i kako bih mogao/mogla da ih savladam? Varijanta: scenske igre u kojima će u obliku skečeva biti predstavljeni zabavni nesporazumi.
- Srednji i viši nivo: šta umem dobro da izrazim na svom prvom jeziku, a u kojim oblastima imam teškoća?
- Srednji i viši nivo: dijalekt i standardni jezik u prvom i drugom jeziku – gde koristim koji oblik?, kakav je moj emocionalni odnos prema oba varijeteta?, zašto je važno naučiti standardni jezik (za šta je to korisno, posebno kod prvog jezika)?
- Srednji i viši nivo: odrastanje sa i među dva jezika – koje su prednosti, ali i problemi u odnosu na jednojezično odrastanje?, hoću li svoju decu takođe odgajati dvojezično, zašto (ne)?
- Srednji i viši nivo: iskustva roditelja ili baka i deda prilikom doseljavanja u novo jezičko područje – kako su se osećali, kakve su teškoće imali, kako su ih rešavali? Uz ovo eventualno pobrojati ideje-vodilje za intervju i delove intervjua snimiti.
- Viši nivo: različiti jezici često se različito rangiraju u smislu prestiža. Kako je to s našim prvim jezikom; kakva iskustva s time već imam?

3.4 Korišćenje elektronskih medija na različitim jezicima

Cilj

Medijska kompetencija, posebno kompetencija u rukovanju elektronskim medijima, ubraja se u današnjem svetu u ključne kvalifikacije. U višejezičnom okruženju neophodno je, naravno, ovu kompetenciju izgraditi i nadograđivati u odnosu na više od jednog jezika. Dopunska škola maternjeg jezika može i treba da koristi mnogobrojne mogućnosti za to.

5–9. razr.

10–90 min.

Materijal:
Kompjuter s pristupom internetu (u školi ili kod kuće), mobilni telefon ili smartfon.

Napomene:

- U elektronske medije koje je i u školi bez problema moguće koristiti višejezički ubrajamo pre svega sledeće: kompjuter (obrada i izrada tekstova; internet za nalaženje informacija; e-mail; socijalne mreže (Facebook, chat-rooms itd.), Skype i slične platforme za pismene i usmene kontakte i informacije), mobilni telefoni za SMS, smartfon za funkcije slične onima na kompjuteru.
- U prvom planu u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školu stoji korišćenje elektronskih medija na jeziku porekla; pri tom je ove medije moguće, naravno, koristiti i u okviru drugih projekata (u ovom poglavlju, npr., za predloge 3.1, 3.3, 3.5, 3.7, 3.8).
- Prilikom unošenja traženih pojmova u internet-pretraživač važna je korektna ortografija. U slučaju nesigurnosti mora se prvo konsultovati rečnik ili neki automatizovani prevodilački sajt.
- Ako u školi kompjuteri nisu na raspolaganju, zadaci moraju biti tako pripremljeni da se mogu uraditi kod kuće. Eventualno je neophodno obrazovati timove da bi svako dete imalo pristup kompjuteru.

Mogućnosti i primeri korišćenja:

- Sastavljanje jednog teksta (pesme, priče), ili knjige na jeziku porekla za kompjuterom (lep dizajn, eventualno ilustracije; moguće i bez interneta).
- Uvođenje U u korišćenje važnih internet-pretraživača, ili informisanje o izvorima informacija na jeziku porekla (Wikipedia itd.); vežba na nekoliko primera.
- Skupljanje informacija sa sajtova na prvom jeziku (npr. o nekoj istorijskoj temi, o poljoprivredi; o poeziji/bajkama itd). Temu treba planirati zajedno sa U, rezultati pretrage interneta postaju deo nastavnog materijala.
- Korišćenje e-maila, Skypea, SMS-poruka za prikupljanje informacija iz zemlje porekla (rođaci, prijatelji).
- Korespondencija sa jednim razredom u zemlji porekla; upor. dole 3.8.
- Eksperimenti sa prevodilačkim sajtovima (npr. google translator); ukucati kratak tekst na jeziku imigracione zemlje i dati da se prevede na mater-nji jezik: šta se dobija, kako se mogu objasniti određene greške itd. Isto uraditi u obrnutom smeru.

3.5 Dijalekti u našem jeziku i drugim jezicima

Cilj

Na većini jezika pored standardnog ili književnog jezika postoji čitav niz dijalektalnih varijanti, pre svega u usmenoj komunikaciji. Cilj vežbe je izoštavanje sposobnosti opažanja i svesti đaka o tome.

5–9. razr.

45 min.

Materijal:
Eventualno geografska karta.

Tok:

- Uvod u temu, npr., tako što N počinje čas nekim dijalektom, koji što je moguće više odstupa od standarda, i obaveštava U da se danas obrađuje jedna specijalna tema. O čemu bi mogla biti reč?
- Diskusija: pretpostavke U, iskustva s dijalektom ili dijalektima u prvom jeziku – ko kada i kako koristi dijalekt, koje tipične dijalektalne reči poznajemo (zapisivati ih na tablu), koje su razlike među dijalektima u različitim regionima (pokazati na karti!, problemi s razumevanjem različitih dijalekata itd.
- Zadatak da se na idući čas donesu tonski snimci dijalekata (bake i dede, eventualno razgovori telefonom ili na Skypeu). Možda se i na internetu mogu naći snimci dijalekata (primer za italijanski: <http://www.yougulp.it/dialetto/>). Doneti snimke na čas i lokalizovati dijalekte na karti.
- Pogled ka standardnom jeziku: po čemu se razlikuje od dijalekata, gde se koristi (u pisanju, u TV-vestima itd). Eventualno napisati kratak tekst na standardnom jeziku i dijalektu i uporediti. Šta je teško u standardnom jeziku?
- Kakav je status dijalekta, u smislu prestiža, u našem jeziku; gde se čuju dijalekti; ko ih (ne) koristi?
- Dijalekti i standardni jezik u imigracionoj zemlji: šta U znaju o tome; kada se koristi koja varijanta; kakav je ovde status dijalekta?
- Diskusija: moj emocionalni odnos prema dijalektu i standardnom jeziku, u prvom i drugom jeziku; moja procena praktične koristi dijalekta i standardnog jezika.

3.6 Korespondencija o interkulturalnim pitanjima

Cilj

Pitanja u vezi sa životom u, sa i među kulturama su za učenike dopunskih škola maternjeg jezika posebno aktualna. Cilj projekta „Korespondencija“ je razmena mišljenja i iskustava o tim pitanjima sa osobama iz drugih kontekstâ i širenje sopstvenog horizonta na taj način. Istovremeno, projekat je doprinos jačanju pismene i medijske kompetencije.

5–9. razr.

45 min.

Tok:

- Na osnovu nekog aktuelnog pitanja u vezi s temom „interkulturalni zajednički život“, N podstiče U da dobiju mišljenja osoba iz drugih konteksta i da se pozabave njima. To treba uraditi putem elektronske korespondencije (e-mail, eventualno SMS). Moguće teme/pitanja: lična iskustva sa neprijateljstvom prema strancima kod nas – položaj „stranaca“ u političkom sistemu – položaj dopunske škole maternjeg jezika u obrazovnom sistemu – položaj i društveni rang manjina kao što su, npr., Romi – diskusija o nekom pitanju aktuelne političke debate.

- Sa razredom se bira tema i razgovara o mogućim partnerima za korespondenciju. Primeri zajedničke korespondencije: jedan razred iz zemlje porekla – razred u dopunskoj školi neke druge imigracione zemlje – razred dopunske škole za neki drugi jezik. (Kod uspostavljanja kontakata možda može pomoći Ministarstvo obrazovanja zemlje porekla.) Za pojedinačnu korespondenciju: rođaci, prijatelji koji govore isti, ili neki drugi jezik. Pri tom će biti zanimljivo ako se ista problematika predstavi adresatima u različitim kontekstima. Naravno, moguće je pisati i političarima ili institucijama i zatražiti mišljenje.
- Dogovara se konkretan tok korespondencije (npr. niz zajedničkih pitanja) da bi se mogli porediti rezultati.
- Kada je pristiglo dovoljno odgovora, oni se obrađuju, grupišu, prezentuju (npr. na posteru) i o njima se diskutuje.

3.7 Korišćenje jezika: različito, u zavisnosti od konteksta!

Cilj

Kompetencija delanja i komunikacije podrazumeva da se jezički, ali i u pogledu gestike, mimike, govorne distance itd., izražavamo onako kako to odgovara konkretnoj situaciji ili socijalnoj konstelaciji. Pravila koja se na to odnose su velikim delom nepisana i kulturno specifična. Razmišljanje o njima i eksperimentisanje s njima jača socijalnu i komunikativnu kompetenciju.

3–9. razr.

20–45 min.

Tok:

- Mogući pristupi temi:
  - Zanimljivo postavljeno pitanje (npr. kako se u našem jeziku koriste „Vi“ i „ti“, a kako u jeziku zemlje u kojoj sada živimo?).
  - Opis neke epizode u kojoj je došlo do komunikacionog nesporazuma (ogrešenje o pravila korišćenja „Vi“ ili „ti“; premala distanca u odnosu na sagovornika, preglasan govor, suviše (ne)formalan način pozdravljanja).
  - N može dobro otpočeti temu i tako što će svesno prekršiti neko od nepisanih pravila komunikacije (suviše formalan ili suviše ležeran način komuniciranja s U; prevelika distanca; suviše tih ili suviše glasan govor...).
- Diskusija o tematskoj oblasti; osveščivanje nepisanih normi, koje (pored gramatičke razumljivosti) moraju biti uzete u obzir da bi komunikacija funkcionisala.
- Scenski eksperimenti sa korišćenjem jezika na načine specifične za neke grupe, kao i vanjezičkih elemenata (dodir, glasnoća, gestikulacija, distanca itd.): šta „se uklapa“ u komunikaciji s prijateljima – s autoritetima – sa bakama i dedama – sa braćom i sestrama itd? Šta bi bilo neprimereno, zašto? Razmisliti i s obzirom na upotrebu dijalekta i standardnog jezika.
- Poređenje normi s obzirom na Vi/ti, glasnoću govora, govornu distancu, telesni kontakt, rukovanje/ljubljenje prilikom pozdravljanja itd. u kulturi zemlje porekla i imigracione zemlje. Gde nailazimo na važne razlike? Šta bih preporučio/preporučila nekome ko se tek doseljava ovamo? (Može se napraviti i ček-lista.)
- Gestikulacija: kakva je gestikulacija u našoj zemlji uobičajena (ili tabu), a kakva u zemlji u kojoj sad živimo; koji gestovi su „internacionalni“?

**Nastavna jedinica 4:
Interkulturalna komunikacija –
kako se razumeti**

Uvod

Tokom komunikacije, mi ne razmenjujemo samo informacije. Mi neprestano šaljemo i signale o vrsti odnosa koji imamo prema sagovorniku. Pri tom je naš stil komuniciranja – bilo na nivou sadržaja, ili na nivou odnosa – uvek i kulturno uslovljen. To se odnosi na, npr., glasnoću, gestikulaciju, blizinu ili distancu prema sagovorniku, telesni kontakt, „ritualne“ elemente na početku i kraju komunikacije (pitanje „kako ste/si?“ itd.), direktnost kojom se nešto saopštava itd. Svi ovi aspekti su kulturno uslovljeni. Sve to unutar sopstvene kulture uglavnom ne primećujemo, ali u interkulturalnoj komunikaciji, dakle, u komunikaciji s pripadnicima neke druge kulture, to može dovesti do pogrešnih interpretacija, nesigurnosti i nesporazuma. Tome u migracionom kontekstu može doprineti činjenica da je takva komunikacija često obeležena asimetrijom moći i klišeiziranim slikama o strancima. Utoliko je važnije izgraditi svestan i diferenciran pristup u interkulturalnoj komunikaciji, koji podstiče sposobnost delanja u plurikulturalnim i višejezičnim kontekstima.

Škola može i treba da da važan doprinos izgradnji interkulturalne komunikacione kompetencije. To važi za redovnu nastavu u kulturno heterogenim razredima kao i za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama u jezički i kulturno homogenim grupama. Ova nastavna jedinica daje predloge i primere za razvijanje senzibilnosti i kompetencije u odnosu na komunikacione procese u dopunskoj nastavi maternjeg jezika. Uz pomoć različitih vežbi, simulacija, scenskih igara, učenici opažaju komunikacione procese, reflektuju sopstveni način komuniciranja, upoznaju zamke interkulturalne komunikacije i razvijaju strategije za poboljšanje sopstvenog ponašanja u komunikaciji. Pri tom važnu ulogu igraju, naravno, resursi i iskustva samih učenika, jer oni svakodnevno moraju da se kreću, orijentišu i sporazumevaju u i između dve kulture.

4.1 Nešto ovde nije u redu

Cilj

Refleksija kulturno specifičnih razlika u komunikacionom procesu je važan elemenat interkulturalne kompetencije. Vežba pokazuje koje se reakcije, osećanja i vrednosni sudovi rađaju u komunikaciji ljudi iz različitih kulturnih konteksta, s različitim govorom tela, mimikom, gestikulacijom itd.

3–9. razr.

30 min.

Materijal:
Kopije pravila igre
(vidi dole).

Napomena:

Izvor: Interkulturelles Training. Materialien und Übungen für den Einsatz in der Jugendarbeit im Sport. Link: http://www.dsj.de/uploads/media/Interkulturelles_Lernen_2010.pdf.

Tok:

- Formiraju se grupe po dvoje U (U1 i U2). Svi U1 ostaju u učionici, svi U2 izlaze u susednu prostoriju ili na hodnik.
- U u učionici (grupa U1) treba da smisle temu o kojoj mogu razgovarati nekoliko minuta (neki doživljaj, knjiga, film, raspust itd). Svaki/svaka U1 će kasnije pet minuta razgovarati s jednim/jednom U2.
- N grupi U2 daje papir s pravilima igre i objašnjava ih tako da svi sve razumeju. Sada se U2 vraćaju u učionicu.
- Razgovor započinju oni koji su bili u učionici (grupa U1). To traje oko 5 minuta, N zatim prekida razgovor.
- Refleksija i diskusija s celim razredom, prvo o samoj prethodnoj vežbi: šta se dogodilo? Kakav je bio kvalitet razgovora? Kako ste se osećali? Šta ste mislili o svom partneru u igri?
- Posle toga se uopštavaju zaključci: jeste li već imali slična iskustva sa različitim komunikacionim stilovima, ili ih primetili u okruženju? Koje razlike u komunikaciji postoje između kulture vaše zemlje porekla i zemlje u kojoj sada živite (npr. u pogledu pozdravljanja, glasnog govora, prostorne distance između sagovornika, floskula itd.; upor. i gore br. 3.9)?

Pravila igre

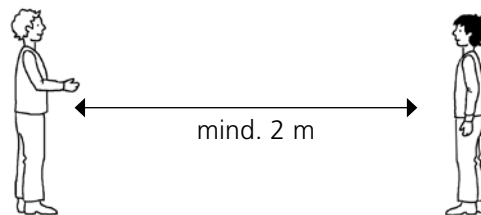
Kada kasnije budeš razgovarao/razgovarala sa drugim detetom, pridržavaj se pravila 1, 4 i 5.

Kod 2. pravila moraš da odlučiš da li ćeš uzeti 2a ili 2b, isto tako je i kod 3. pravila.

- 1 Na početku pozdravljaš svog sagovornika tako što tri puta pljesneš rukama, kao da tapšeš.

- 2 a) Sve vreme tokom razgovora paziš da se držiš na odstojanju od najmanje dva metra.

- b) U razgovoru sve vreme stojiš sasvim blizu sagovornika i povremeno mu stavljaš ruku na mišicu ili ga zagriliš.

- 3 a) Tokom razgovora sve vreme gledaš u pod.

- b) Tokom razgovora sve vreme gledaš nekud pored lica sagovornika.

- 4 Kad sagovornik govori, uvek zatvaraš oči.

- 5 Pre nego što nešto kažeš ili odgovoriš uvek čekaš deset sekundi, a između svake svoje dve rečenice praviš pauzu od pet sekundi.

4.2 Jezikom pokazati put

Cilj

Jasna i efektivna komunikacija je od odlučujućeg značaja za zajednički život i rad u plurikulturalnom kontekstu. Vežba 4.3 podstiče kod U kompetenciju jasne i efektivne komunikacije. Istovremeno, oni uče da opisuju probleme koji mogu nastati u nepreciznoj komunikaciji i da razmišljaju o strategijama za rešavanje tih problema.

1–9. razr.

40 min.

Materijal:
Objekti koji se nalaze
u učionici.

Napomena:

Izvor za 4.2, 4.3 i 4.7: Schilling, Dianne (1993): Miteinander klarkommen. Toleranz, Respekt und Kooperation trainieren. Mülheim an der Ruhr: Verlag an der Ruhr.

Tok:

- N bez ikakvog prethodnog objašnjenja moli U da mu/joj pomogne u građenju piste za sletanje aviona. Uz pomoć stolica, klupa itd. pravi se pista dužine oko 6–8 metara, a širine 1.5–2 metra. Zatim se na pistu stavlja 6–10 objekata (knjige, papiri, olovke i sl).
- Sada N pita ko je raspoložen da bude pilot koji treba da spusti avion na pistu, a ko želi da bude navigator-kontrolor koji sedi u zamišljenom kontrolnom tornju na aerodromu i daje uputstva pilotu kako da sleti.
- Pilot i navigator staju na početak i kraj piste. N pilotu vezuje oči i objašnjava da je upravo počela oluja. Grom je jednostrano prekinuo funk-kontakt između aviona i kontrolnog tornja: pilot, naime, još može da čuje kontrolora, ali sam ne može da šalje signale. Sem toga, oluja je oštetila pistu, svuda po njoj se nalaze različiti objekti. Pilot sad ipak mora pokušati da sigurno spusti avion i da ga ne ošteti. Ali, pošto on ništa ne vidi, mora se u potpunosti osloniti na uputstva navigatora. Onog trenutka kad pilot stane na neki od objekata koji leže na pisti, avion je izgubljen.
- Više timova navigatora-kontrolora i pilota pokušava da sigurno spusti avion. Nakon svakog pokušaja razgovara se kratko o teškoćama koje su tom prilikom iskrisle.
- Imput za završnu diskusiju u plenumu: kako su se osećali piloti? Kako su pokušavali da nadomeste svoje „slepilo“? Kako su se osećali navigatori-kontrolori? Šta su radili da bi uspeali da što je moguće preciznije navode pilota?
Transfer: Jeste li sami već iskusili situacije u kojima je sve zavisilo od što preciznijih formulacija ili uputstava? Kakve su još slične situacije moguće u vezi sa različitim kulturama i jezicima?
Uopštavanje: Na koji način možemo prenositi jasne i egzaktne poruke? Koliko je jezik važan u komunikaciji? Koji elementi su još važni u komunikaciji i doprinose njenom poboljšanju?

4.3 Aktivno slušanje

Cilj

Vežba poboljšava sposobnost aktivnog slušanja kod U. Ono je jedna od osnovnih komponenata komunikacije interkulturalne kompetencije delanja. Uz pomoć simulativne vežbe budi se interesovanje i svest U za sopstvenu ulogu kao slušaoca u interkulturalnoj komunikaciji.

4–9. razr.

40 min.

Materijal:
Kopije radnog lista
„Kao dobar slušalac...“
(vidi dole).

Tok:

- N pita U šta podrazumevaju pod rečju komunikacija i skuplja primere komunikacionih situacija. N crta jednostavan dijagram (pošiljalac ⇄ primalac) na tablu i objašnjava: „Komunikaciju možemo zamisliti kao ping-pong između dve osobe – pošiljaoca i primaoca. Kada žele da se dobro razumeju, oni moraju komunicirati uz što manje smetnji. Pod tim se podrazumeva, recimo, da pošiljalac svoju poruku formuliše što preciznije. Jezička poruka je obično praćena i nejezičkim signalima, na primer, osmehom, dizanjem obrva ili gestikulacijom. U uspešnu komunikaciju, međutim, ubraja se i sposobnost slušaoca da dobro sasluša i da poruku ne protumači pogrešno.“
- Sada se na tabli zapisuju ideje o tome kako dobar primalac poruke pokazuje da je zainteresovan za poruke pošiljaoca i da zaista sluša. Zatim N deli RL, diskutuje s U o predlozima koji su na njemu pobrojani i eventualno dopisuje dodatne predloge.
- Formiraju se grupe utroje da bi se vežbalo aktivno slušanje. U prvoj rundi U1 je pošiljalac, a U2 primalac, tj. aktivni slušalac. U3 treba da posmatra U2 prilikom slušanja i da zatim svoje utiske podeli s grupom. Vežba se u tri runde, tako da svaki U po jednom preuzme svaku od uloga. Za pošiljaoca N predlaže teme, npr.: „Kad mi je bila potrebna pomoć“, „Šta želim bolje da radim“, „Problem koji želim da rešim“. Pošiljaoci biraju jednu temu i vode računa o tome da prave pauze dok govore, tako da primalac može da odgovori. N daje signal za početak; nakon 3 min. runda je završena. Posmatrači imaju jedan minut na raspolaganju za svoj izveštaj. Zatim se menjaju uloge. Na kraju svi U samostalno popunjavaju RL.
- Refleksija i diskusija sa celim razredom: Kako si se osećao/osećala kao aktivan slušalac? Kako je bilo u ulozi posmatrača? U ulozi pošiljaoca: kako si se osećao/osećala dok te je neko koncentrisano slušao? U ulozi slušaoca: Šta je bilo najjednostavnije, a šta najteže? Šta si naučio/naučila od posmatrača? Zašto je važno umeti dobro slušati? Seti se neke situacije u kojoj si pažljivo slušao/slušala! Ispričaj neki primer kad si bio/bila ponosan/ponosna na sebe jer si na osnovu slušanja dobio/dobila dobre povratne informacije.

**Kad si dobar slušalac,
ti...**

- gledaš govornika;
- gledaš govornika u oči;
- si opušten/opuštena, ali pažljivo slušaš;
- pažljivo slušaš i razmišljaš o tome šta govornik hoće da kaže;
- ne prekidaš govornika i nisi nemiran/nemirna;
- odgovaraš samo u pauzama;
- pokušavaš da se uživiš u govornikova osećanja;
- klimaš glavom, kažeš „hmmm“ ili kratko sažimaš ono što čuješ, da bi govornik znao da ga slušaš.

**Šta dobro radiš
dok slušaš?**

**Šta prilikom slušanja
ne spada u tvoje jače
strane?**

**Šta možeš da učiniš
da bi bolje slušao/slušala?**

4.4 U poseti

Cilj

U neverbalnoj simulacionoj igri U glume susret nepoznatih ljudi sa različitim očekivanjima. U analizi koja sledi treba ojačati njihovu kompetenciju refleksije i treba dublje razumeti interkulturalnu komunikaciju.

4–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Uputstvo o ulogama
za domaćine i goste
(vidi dole).

Napomene:

- Senzibilitet za neverbalnu komunikaciju može biti produbljen kada U dobiju zadatak da tokom sledeće dve do tri nedelje svesno posmatraju komunikacione situacije i u školu dođu s primerima.
- Izvor: Interkulturalni trening (vidi gore pod 4.1).

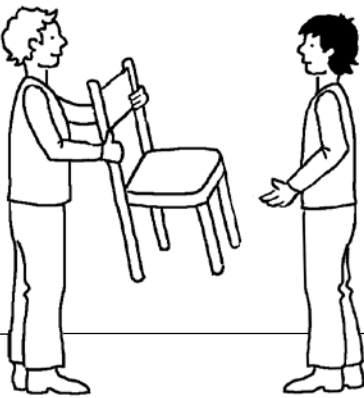
Tok:

- Obrazuju se parovi. Jedan U je domaćin, a drugi gost. Svi dobijaju uputstva za svoju grupu (vidi dole). Tokom pripreme domaćini ostaju u učionici, a gosti idu u susednu prostoriju ili na hodnik. Prilikom pripreme U treba da razmisle i isprobaju kako da neverbalno, bez govora, izvedu tačke koje su navedene na njihovom papiru.
- Nakon oko 10 minuta počinje susret. Ne sme se govoriti. Igra traje 10 minuta. Posle toga N moli nekoliko parova da izveste o svojim iskustvima.
- Refleksija i diskusija s celim razredom. Impulsi za to:
  - Šta je bilo uspešno; zašto? Kakva je to osećanja izazvalo?
  - Šta uopšte nije uspelo; zašto? Kakva je to osećanja izazvalo?
  - Jesu li gosti mogli da razumeju ponašanje domaćina?
  - Kakve su bile posledice kada neka očekivanja nisu bila ispunjena?
  - Sa čime su očekivanja u vezi?
  - Uopštavanje: Gde se u realnosti mogu naći slične situacije s različitim očekivanjima? Šta ste u tom smislu već doživeli, kako ste se ponašali?
  - Znete li primere situacija s različitim očekivanja koje mogu imati veze specijalno s kulturnim razlikama?

Uputstva za ulogu domaćina

Ponašanje domaćina:

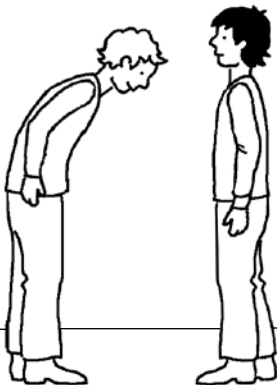
- Prevrtanjem očiju se signalizuje „da“, a plaženjem „ne“.
- Sie signalisieren «nein», indem sie die Zunge herausstrecken.
- Kad nešto hoće da se pokaže, to se ne radi rukom, nego intenzivnim zurenjem.

Očekivanja domaćina prema gostima: oni treba da...

- ... izuju cipele.
- ... prvo operu ruke.
- ... domaćinima poklone novčić.
- ... domaćinima donesu stolicu.
- ... sednu u turski sed pored stolice.

Uputstva za ulogu gosta

Očekivanja gostiju prema domaćinima: oni treba da...

- ... se poklone prilikom pozdravljanja.
- ... pokažu svoje zube.
- ... daju svoj broj telefona.
- ... gostu poklone neki lični predmet.
- ... napišu svoje ime na parče papira.
- ... gostu ponude stolicu.

4.5 Kako rešavam kritične situacije?

Cilj

Đaci su u svojim životnim okruženjima uvek iznova suočeni s kritičnim komunikacionim situacijama, između ostalog i u interkulturalnim kontekstima. Ova vežba im daje podršku u izgradnji kompetencije delanja neophodno za rešavanje takvih situacija i podstiče njihovu empatiju. Dodatni cilj ove veže sastoji se u tome da pokaže rodno specifične strategije.

4–9. razr.

45 min.

Materijal:
Upitnik, veliki listovi papira
ili flipčart-tabla.

Tok:

- Uvod u temu: Razmilićemo o načinu na koji pristupamo kritičnim situacijama. Objašnjenje pojma „kritična situacija“ (npr. emotivno teška situacija, konflikti unutar i van porodice, neprijateljstva). Skupljanje konkretnih primera u razredu.
- N deli upitnik (vidi dole). Đaci treba samostalno da pročitaju svaku izjavu i da razmisle koliko često tako postupaju u kritičnim situacijama. Uz to oni koriste skalu od 1 do 4 (1 = nikada se ne ponašam, tj. retko se ponašam tako; 2 = ponekada se ponašam tako; 3 = često; 4 = veoma često).
- Nakon oko 10 minuta u plenumu se diskutuje o odgovorima. Pri tom se posebno obraća pažnja na eventualne razlike između dečaka i devojčica.
- Na kraju razred pokušava da grupiše strategije u veće kategorije (npr. izbegavanje problema, traženje pomoći, direktan pristup problemu, pokazivanje negativnih emocija). Grupisanjem strategija na ovaj način U dokumentuju učestalost korišćenja određenih strategija, kao i podelu na devojčice i dečake.

Upitnik: Kako se ponašam u kritičnim situacijama?

Radni list za đake

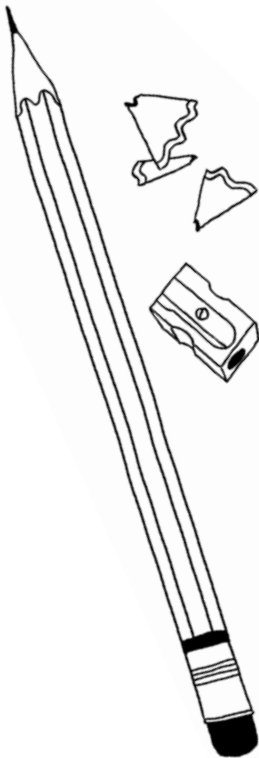
**1 = Ich verhalte mich
nie oder sehr selten so**

**2 = Ich verhalte mich
manchmal so**

**3 = Ich verhalte mich
oft so**

**4 = Ich verhalte mich
sehr oft so**

Entsprechendes bitte ankreuzen

	1	2	3	4
Povlačim se i hoću da budem sam/sama.				
Jednostavno mislim na nešto drugo.				
Pokušavam da smanjim stres tako što slušam glasnu muziku, jedem, bavim se sportom.				
Pokušavam da se istresem.				
Pokušavam da zaboravim tako što radim druge stvari.				
Molim nekoga za pomoć.				
Ne mogu da mislim ni na šta drugo izuzev konkretnog problema.				
Ljut/ljuta sam na sebe. Trebalo je opuštenije da reagujem!				
Prvo sačekam.				
Pokušavam odmah da rešim problem.				
Puštam da sve ostane tako kako je.				
Razmišljam o više načina na koji se problem može rešiti.				
Razmišljam o svakom pojedinom aspektu problema.				
Tražim solidarnost i potporu kod drugih.				
Odmah rešavam problem.				
Pokušavam da potisnem problem koliko god je to moguće.				

4.6 Pripisivanja

Cilj

Kod U se produbljuje svest o uticaju koji kulturni obrasci mišljenja i interpretacije imaju na našu komunikaciju. Polazište predstavlja primer neuspelne komunikacije zbog pripisivanja uslovljenih kulturnim očekivanjima.

7–9. razr.

45 min.

Materijal:
Kopije dijaloga
(vidi dole).

Napomene:

- Primer dijaloga može, naravno, biti zamenjen nekim primerom iz sopstvenog životnog okruženja. Ali on mora biti na sličan način obrađen kao naš primer.
- Izvor: prema: Triandis (1972), u: Thomas Alexander i dr. (ur.) (2003): Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kooperation, sv. 1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Tok:

- N prvo objašnjava šta je pripisivanje/atribucija (definicija: sve osobine koje ljudi pripisuju i podmeću sebi samima i drugima; npr. etnički ili rodni klišeji, ili neke druge interpretacije). Diskusija o iskustvima koja imaju U na tom polju.
- N informiše da će se analizirati jedan dijalog na dva nivoa: 1. na nivou onoga što je zaista rečeno; 2. na nivou neizgovorene interpretacije i atribucije. Kontekst: reč je o dijalogu u jednoj internacionalnoj firmi između Amerikanca na višem položaju i grčkog radnika. Radnja se odvija u Grčkoj. Grk je dugogodišnji uspešni radnik. Amerikanac je nedavno unapređen u rukovodioca filijale u Grčkoj.
- Đaci dobijaju kopiju dijaloga, pri čemu N prethodno savija stranu sa atributima (desna kolona) i učenici još ne smeju da je pogledaju. Nakon što se podele uloge, U čitaju dijalog i zatim u malim grupama razgovaraju o razlozima za probleme u komunikaciji.
- Zatim U šire papir i čitaju u desnoj koloni spisak pripisivanja. Diskutuju u parovima o tome na koji način je došlo do pripisivanja.
- Refleksija i diskusija s celim razredom:
  - Koji su glavni razlozi za neuspeh komunikacije?
  - Koje vrednosti i kulturno specifični pristupi bi mogli biti odlučujući za ponašanje obojice sagovornika?
  - Šta bi moglo u sledećem koraku da se uradi u pravcu konstruktivnog pristupa situaciji? (Ovde treba sakupiti strategije interkulturalne komunikacije.)
  - Kakva slična iskustva su imali U?

Novi pretpostavljeni iz Amerike i njegov grčki saradnik

Arbeitsblatt «Dialog» für Schüler/innen

Ponašanje / ono što je rečeno	Atribucija: pripisivanje / interpretacija / ono što je mišljeno
Amerikanac: Koliko ti je potrebno da završiš ovaj izveštaj?	Amerikanac: <i>Molim ga da se uključi u posao, želim da učestvuje u odlučivanju.</i>
Grk: Ne znam. Kada bih morao da ga završim?	Grk: <i>Šta to treba da znači? On je šef, zašto mi ne kaže jasno šta da radim?</i> Amerikanac: <i>On odbija da preuzme odgovornost.</i>
Amerikanac: Ti sam najbolje možeš da proceniš koliko to traje.	Amerikanac: <i>On treba da preuzme odgovornost za svoje postupke.</i> Grk: <i>Kakva glupost! Ali bolje da mu nešto odgovorim.</i>
Grk: OK, deset dana.	Amerikanac: <i>Nesposoban je da dobro proceni vreme. Ta procena je potpuno nerealna.</i>
Amerikanac: Bolje 15. Da li se slažeš da to uradiš za 15 dana?	Amerikanac: <i>Nudim mu dogovor.</i> Grk: <i>OK, on traži 15 dana, on je šef.</i>
U stvari bi za taj izveštaj bilo neophodno 30 radnih dana. Dakle, Grk je radio danonoćno, ali mu je na kraju 15. dana bio potreban još jedan dodatni dan.	
Amerikanac: Gde je izveštaj?	Amerikanac: <i>Proveravam da li se pridržava dogovora.</i> Grk: <i>On hoće izveštaj.</i>
Grk: Sutra će biti gotov.	Obojica: <i>Izveštaj još nije gotov.</i>
Amerikanac: Ali, dogovorili smo se da danas bude gotov!	Amerikanac: <i>Moram ga naučiti da se pridržava dogovora.</i> Grk: <i>Taj glupi, nesposobni šef! Ne samo da mi je dao pogrešna uputstva, nego čak ne ume da ceni to što posao od 30 dana završavam za 16.</i>
Grk daje ostavku. Amerikanac je iznenađen.	
	Grk: <i>Grk: Za takvog čovek ne mogu da radim.</i>

4.7 Šta sprečava komunikaciju

Cilj

U uče i opisuju ono što može loše uticati na komunikaciju i kako se postaviti u teškim komunikacionim situacijama. Oni izgrađuju strategije i šire polje svoje komunikacione kompetencije delanja.

7–9. razr.

45–60 min.

Materijal:
Pripremljena tabla;
eventualno kopije RL
„Blokatori komunikacije“.

Tok:

- Pred početak časa N zapisuje na tablu spisak „blokatora komunikacije“ (vidi masno štampane pojmove na radnom listu dole).
- Sa razredom se posmatra i komentariše taj spisak. U treba da mu smisle naslov. Ako se ne nađe odgovarajući naslov, N predlaže naslov „Blokatori komunikacije“. Eventualno se još razgovara o pojedinim tačkama s obzirom na to kako mogu blokirati neki razgovor ili neku drugu komunikacionu situaciju. Naravno, U mogu dati primere iz sopstvenog iskustva.
- Uz pomoć preuzimanja određenih uloga U će iskusiti i konkretizovati saznanja o uticajima određenih ponašanja navedenih u spisku. Potrebne su dve uloge: neko (uloga A) želi da vodi normalan razgovor (npr. o školi ili hobijima), a neko drugi (uloga B) stalno ometa komunikaciju korišćenjem blokatora komunikacije poput prekidanja, neprimerenih pitanja itd. U prvom krugu može N preuzeti ulogu B, pod uslovom da je isključena mogućnost da U to pogrešno shvate.
- Igra uloga je ograničena na 5 minuta. Uloga B pokušava da dominira razgovorom i da ga prekine, uloga A pokušava stalno da nastavi partnerski razgovor.
- Kratka diskusija / refleksija / analiza; zatim još 2–3 puta vežba sa drugim U.
- Završni razgovor: Kako su se U osećali u ulozi B? A oni u ulozi A? Ima li, po njihovom mišljenju, blokatora komunikacije koji su tipični za neku kulturu, pol ili uzrast? Koje strategije sami U primenjuju u situacijama kada neko stalno pokušava da upropasti komunikaciju?
- Ako postoji potreba za produblivanjem, eventualno podeliti RL „Blokatori komunikacije“.

Blokatori komunikacije	Ovako se to (bolje ne!) radi
<p>Prekidanje:</p> <p>Prekidi su verovatno najčešći razlog ometanja komunikacije. Oni prouzrokuju frustrirajući osećaj da sagovornik uopšte ne sluša i da govornika ne shvata ozbiljno.</p>	<p>Uvek nešto ubaci u priču dok sagovornik govori – npr. neki komentar o sebi ili onome što se tebi dogodilo.</p>
<p>Davanje saveta kad ih niko ne traži:</p> <p>Niko ne voli da mu se daju saveti ako ih sam ne traži. Izjave kao što su „da sam ja na tvom mestu...“, ili „da se ja pitam...“ su često provokativne. Neželjeni saveti mogu odvesti tome da se sagovornik oseti bespomoćno i glupo.</p>	<p>Daj mnogo saveta iako ih sagovornik ne traži. Super su izrazi: „da sam ja na tvom mestu...“, „ja mislim da ti treba da...“, „bolje bi ti bilo da to uradiš ovako...“, „ako mene pitaš...“ i sl.</p>
<p>Vrednovanje:</p> <p>Ako sagovorniku objasniš da su mu ideje ili osećanja pogrešna, ti ostavljaš utisak osobe koja sve zna bolje. To često kod sagovornika prouzrokuje povredu i potrebu da se brani. Ovo je u redu samo ako svoj vrednosni sud formulišeš kao svoje potpuno lično viđenje.</p>	<p>Vrednuj svog sagovornika i sve što on kaže. Mogućnosti za to: „mnogo bi ti bolje bilo...“, „objektivno govoreći, to je glupo...“, „tako to sigurno ne ide...“ itd.</p>
<p>Interpretiranje:</p> <p>Kada neko neprestano interpretira ili analizira reči svog sagovornika, on ostavlja utisak uverenosti da sve zna bolje i da sagovornika ne shvata ozbiljno i ne prihvata ga takvog kakav je.</p>	<p>Analiziraj sve što tvoj sagovornik kaže. Npr. ovako: „ti očito misliš da je to tako, ali se tu varaš...“, „ali ti ne znaš kako to da rešiš...“ itd.</p>
<p>Dominiranje:</p> <p>Razgovor s nekim ko uvek ima da ispriča nešto bolje i zanimljivije je demotivirajući. Sagovornik će se ubrzo frustrirano povući ili reagovati agresivno.</p>	<p>Preuzmi razgovor i daj do znanja da ti znaš bolje: „ne, to je ovako...“, „a ja sam doživela/doživela nešto još mnogo uzbudljivije“.</p>
<p>Postavljanje neprimerenih pitanja:</p> <p>Ko stalno zapitkuje umesto da prvo sasluša, uteruje sagovornika u defanzivu. Kad previše pitaš, ti skrećeš sagovornikovu pažnju i ostavljaš utisak nepoverenja i potrebe za kontrolom.</p>	<p>Izazovnim tonom postavljaš pitanje za pitanjem: „a zašto si tamo otišao/otišla?“, „koga si sreo/srela?“, „šta to uopšte treba da znači?“ itd.</p>
<p>Postavljanje u pitanje, okrivljavanje, protivrećenje:</p> <p>Ko sve što neko kaže postavlja u pitanje, ko sve njegove ideje smatra lošim, taj onemogućava partnersku komunikaciju u kojoj su sagovornici jednako vredni.</p>	<p>Neprestano protivreči i govori sagovorniku: „nisi u pravu“, „to je nemoguće“ itd.</p>
<p>Kritikovanje, vikanje, vređanje:</p> <p>Negativni, ironični, cinični ili sarkastični komentari deluju uobraženo i demotivirajuće. Retko ko će hteti da nastavi razgovor u kojem ga sagovornik neprestano vređa i viče na njega.</p>	<p>Daj sarkastične, negativne komentare; npr.: „ti izgleda misliš da si super pametan/pametna“, „ti nemaš nikakav osećaj za ljude“ i sl.</p>

**Nastavna jedinica 5:
Konflikti – Zajedničko traženje
rešenja**

Nastava uopšte, a posebno nastava maternjeg jezika u dopunskoj školi ima za cilj da integriše svu decu i mlade ljude, sa svim njihovim specifičnim biografijama, nasleđima, preduslovima i osobinama, u zajedničku realnost unutar razreda i škole. Zadatak je da se razviju pravila i načini ponašanja koji vode plodotvornom zajedničkom radu. Pri tom nastava i nastavnici imaju obavezu da uzimaju u obzir i sa učenicima govore o konfliktima koji nastaju, kao i da nađu mogućnosti rešavanja eventualnih problema.

Konflikti su u svakodnevnom zajedničkom životu u školi neizbežni. Do njih dolazi po pravilu onda kada su interesi pojedinaca ili grupa suprotstavljeni interesima drugih pojedinaca ili grupa. Razlog tome mogu biti nesuglasice u zajedničkom radu, ili, takođe, predrasude i protivrečna mišljenja.

U poređenju s plurikulturalnim razredom u redovnoj školi, grupe u dopunskim školama maternjeg jezika odlikuje jezička i kulturna homogenost. Ali, i na nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi mora se razviti sposobnost viđenja plurikulturalne zajednice i društva imigracione zemlje kao realnosti i kao činjenice koja se podrazumeva. Jedino tako je moguće na reflektujući i racionalan način rešavati konflikte. Svaki učenik i svaka učenica pripada, istina, nekoj određenoj etničkoj grupi, ali je pre svega deo jedne druge, veće grupe. U skladu sa time, važno je prilikom traženja rešenja za konflikte ne orijentisati se prema pripadnosti etničkoj grupi, nego prema pripadnosti realnoj plurikulturalnoj zajednici i društvu. Za izgradnju interkulturalne kompetencije, o kojoj je ovde reč, dopunska nastava maternjeg jezika može takođe dati značajan doprinos.

U zadatke nastavnika ubraja se obaveza tematizovanja konflikata i školovanje kompetencija opažanja, refleksije i delanja kod učenika. Pri tom je cilj da se nađu i isprobaju strategije savlađivanja i rešavanja konflikata koje su poželjne za kooperaciju i duševno zdravlje svih učesnika. Podrazumeva se da rešenja konflikata ne smeju izazvati nove stigmatizacije, ne smeju cementirati predrasude i ne smeju doprineti učvršćivanju frontova učesnika konflikata. Pri tom se nikako ne radi o uspostavljanju harmonije u razredu samo na trenutak; mnogo je važnije da ove nastavne sekvence predstavljaju pripremu za život u društvu. S obzirom na značaj ove teme, kooperacija dopunske nastave maternjeg jezika i redovne nastave, tj. nastavnika obeju škola, bila bi izuzetno poželjna.

U nastavku ponovo predstavljamo sedam predloga za nastavu koji na različitim nivoima pokazuju kako učenici mogu u oblastima kompetencije opažanja, refleksije i delanja raditi na nadređenim kompetencijama – socijalnoj kompetenciji i kompetenciji za rešavanje konflikata. Kompetencije koje su ovde u fokusu nalaze se u pregledu na kraju priručnika. Preporuke za određene razrede i nivoe znanja su date široko; većinu predloga je moguće neznatno prilagoditi i izvoditi ih i sa nižim ili višim nivoima od preporučenih. Odlučujuću ulogu u izgradnji pomenutih kompetencija, stavova i načina ponašanja ponovo igraju nastavnici, koji i ovde moraju biti pažljivi i brižljivi moderatori, treneri i pratioci procesa učenja i načina ponašanja.

5.1 Sve OK! Stvarno?

Cilj

Kod U se razvija razumevanje konflikata u razredu i u zajedničkom životu u školi. Oni uče da razlikuju vrste konflikata i grupišu pojedine konflikte u određene vrste konflikata.

1–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Flipčart-tabla,
dva velika lista papira (A2),
papirne trake.

Tok:

- N na tablu ili flipčart-tablu zapisuje naslov „Sve OK! Stvarno?“. Đaci razmišljaju o onome što u njihovoj grupi ili razredu nije OK. Važno je da N prvo upozori na različite moguće teškoće:
  - Problemi u zajedničkom radu s drugim U.
  - Problemi između devojčica i dečaka.
  - Problemi kada nešto treba deliti s drugima (npr. radno mesto ili materijal).
  - Problemi u druženju s drugima.
- Đaci na male papirne trake zapisuju svoje probleme i konflikte i sami lepe trake na tablu ili flipčart-tablu. Kada su sve trake zalepljene, U sedaju ukруг.
- U sledećem koraku N objašnjava da postoje dve vrste konflikata i problema: individualni i zajednički. To treba pojasniti na primerima (suviše buke u učionici = zajednički problem; premalo mesta na radnom stolu = individualni problem itd). Sada se pregledaju papirne trake i sortiraju se u jednu od dve grupe. Za to je N prethodno pripremio/pripremila dva velika lista papira s naslovima „Zajednički problemi“ i „Lični problemi“. Kada su svi problemi sortirani, u razredu se vodi razgovor o pitanju „koji problemi se mogu rešiti lako, kako bi to moglo da izgleda?“. Sekvenca se završava zbirkom lako rešivih problema.

Gemeinsame Probleme: 	Persönliche Probleme:
<p>Wir haben zu viele Hausaufgaben.</p>	<p>Markus nimmt immer ohne zu fragen meine Farbstifte.</p>
<p>Zu wenig Zeit an Prüfungen.</p>	<p>Ich werde wegen meiner roten Haare ausgelacht.</p>
<p>Die Jungs lassen uns nicht mitmachen beim Fußballspielen.</p>	

5.2 Moje „ne“

Cilj

Đaci treba da uvide da je verbalno rešavanje konflikata i poštovanje pravila uspešna strategija pristupa konfliktima. Oni vežbaju uz pomoć uzrastu prilagođenih svakodnevnih situacija kako se „ozbiljno svađa“ (komunikaciona kompetencija).

1–3. razr.

30 min.

Materijal:
Eventualno u zavisnosti
od odabrane igre.

Tok:

- N predstavlja neku tipičnu konfliktnu situaciju. Zatim U preuzimaju uloge u konfliktu i scena se igra dva-tri puta. Primer: dete pravi toranj od kocaka. Dolazi drugo dete i gura prvo dete i smeta mu u igri. Prvo dete reaguje tako što drugom detetu jasno i glasno saopštava svoje potrebe: „Prestani, hoću sam/sama da se igram!“, ili „Neću da me nerviraš.“ Deca takve potrebe treba da izgovore glasno i sa čvrstim unutrašnjim stavom.
- Uz pomoć situacije predstavljene u igri U pamte jasne formulacije kojima izražavaju svoje potrebe. Kasnije, deca mogu te formulacije „izvući“ iz sećanja u realnim situacijama i na taj način biti u stanju da jasno izraze svoje potrebe.

- Moguće je uzeti i neke druge situacije u vezi s igrom ili učenjem, npr.: smetanje prilikom sastavljanja puzle, problematične situacije u garderobi (nekome se nešto uzima, ili jedno dete nema dovoljno mesta), konflikti prilikom pravljenja nečega tokom časa itd.
- Nakon što su u početku oklevali, U po pravilu brzo živnu. Igra s jedne strane služi tome da se konfliktne situacije proigraju bez inače karakterističnog uzrujavanja i da se uvežba pravilan pristup takvim situacijama. S druge strane, igra može pomoći i u ispoljavanju nagomilanih emocija.

5.3 Dobri razlozi za loša dela?

Cilj

Uz pomoć kratkih scenarija U razumevaju moguće uzroke konfliktnog ponašanja. Oni razvijaju osećaj za to kakvi osećaji i želje mogu odvesti očigledno negativnom ponašanju. Pri tom oni jačaju kompetencije opažanja i refleksije.

4–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Kratki opisi situacija
(N prethodno mora odlučiti
koje će situacije biti
uvežbavane).

Tok:

- Đaci sedaju u male grupe po troje ili četvero. Svaka grupa dobija jedan ili dva kratka opisa situacija u kojima po jedna osoba čini nešto negativno. (Primer: jedno dete preti drugom da će ga prebiti ako mu ne da svoj džeparac.) Važno je da situacije budu primerene uzrastu i da su u skladu sa životnim okruženjem dece. Sada mala grupa diskutuje o tome kakvi bi mogli biti motivi i razlozi za negativno ponašanje. Koja osećanja i želje bi se mogle iza njega skrivati? Grupe zapisuju svoje odgovore.
- Zatim svaka grupa u plenumu prezentuje svoj slučaj i moguće motive, koji bi po njihovom mišljenju mogli stajati iza negativnog ponašanja.
- Moguća dodatna pitanja i impulsi za završnu diskusiju u grupi ili plenumu:
  - Jesu li i vama poznata takva osećanja, odnosno, takve želje?
  - Šta vi radite kada se tako osećate?
  - Poznajete li ljude koji se tako ponašaju?

5.4 Mi to ovako radimo!

Cilj

Đaci razmišljaju o svojim strategijama za rešavanje konflikata (kompetencija refleksije). Oni razvijaju razumevanje različitih aspekata, različitih ličnosti i različitih načina ponašanja. Oni reflektuju svoje strategije za rešavanje konflikata koje koriste najradije i najčešće.

1–9. razr.

30 min.

Materijal:
Spisak ili kartice s različitim
konfliktima (priprema ih N),
flipchart-tabla ili poster.

Tok:

- Đaci se dele na grupe po troje ili četvero. N predstavlja na karticama ili u obliku spiska niz mogućih problema ili konflikata (upor. i sekvencu 5.1; moguće je koristiti i individualne i zajedničke probleme ili konflikte). Svaka grupa bira dva konflikta koje želi zajednički da obradi (ako je vreme koje stoji na raspolaganju kratko, uzeti samo po jedan konflikt).
- Zatim grupe diskutuju o idejama za moguća rešenja dvaju konflikata koje su odabrali. Svoje ideje i rešenja U zapisuju ili predstavljaju u obliku crteža i prave poster sa različitim mogućnostima rešavanja konflikata.
- Ono rešenje koje kao grupa smatraju najboljim, U mogu podvući ili obeležiti nekom bojom.
- Nastavna jedinica se završava predstavljanjem predloga za rešavanje konflikata i diskusijom u plenumu.

5.5 Ostati kul, ili pametniji popušta

Cilj

U skladu sa devizom „ne odgovaram na provokacije“, U preuzimanjem različitih uloga uče kako da se ne upuste u neki konflikt. U drugom koraku oni vežbaju kako da izbegnu provocirane konflikte, u skladu sa devizom „nisam dužan/dužna da pristanem na svađu, mogu jednostavno da odem“ (komunikaciona kompetencija).

1–6. razr.

45 min.

Materijal:
Tabla ili plakat.

Tok:

- N traži od U da pričaju o stresnim situacijama. Oni zatim navode više mogućnosti reagovanja na provokacije i „pozive na svađu“ i govore o tome koje bi strategije još bile moguće. N zapisuje mogućnosti na kartice ili na plakat (pismom ili crtežima).
- Sada N bira one odgovore koji su u skladu sa strategijom „ostati kul“ i daje zadatak učenicima da rešenja predstave scenski, preuzimanjem uloga. Pri tom se svaki put moraju pojaviti sledeća četiri elementa: prekrštene ruke, sleganje ramenima, izgovaranje „pih“ i okretanje leđa. Svi U isprobavaju igru s jednim partnerom. N na tablu ili plakat piše: „ostati kul – slegnuti ramenima!“

- Zatim N pita u kojim situacijama obično ignorisanje kao što je gore opisano nije dovoljno. Posle toga bira među zapisanim rešenjima konflikata one odgovore koji su u skladu sa strategijom „pametniji popušta“ (tako što odlazi). Ponovo se insceniraju male igre i diskutuje se. Kao domaći zadatak U treba oba saveta konkretno da isprobaju. Na sledećem času se razmenjuju iskustva i diskutuje.

5.6 Moj termometar za konflikte

Cilj

Đaci treba da opaze i saznaju na koje vrste konfliktnih situacija lično reaguju posebno osetljivo. Kroz poređenja s drugima oni saznaju da se konflikti doživljavaju i opažaju subjektivno. Nije reč o pravilnom i pogrešnom, nego o tome kako neko nešto doživljava.

4–9. razr.

30–45 min.

Materijal:
Kartice sa zapisanom temperaturom (0°, 50°, 100°), kartice na koje su zapisane situacije i koje će biti pročitane (vidi dole).

Tok:

- N objašnjava o čemu je reč (vidi gore) i na pod stavlja tri kartice u obliku termometra. 100° znači da se radi o nekom gorućem konfliktu. 50° znači da se u konkretnoj situaciji verovatno radi o konfliktu koji (još) nije veoma značajan. 0° označava situaciju koju ne doživljavamo kao konflikt.
- Sada N čita kartice s različitim konfliktnim situacijama. Svaki put U staju na onu poziciju na termometru koja odgovara njihovom subjektivnom vrednovanju težine konflikta. Kratkim rečenicama obrazlažu zašto su odabrali konkretnu poziciju. Ta obrazloženja ne treba dalje objašnjavati; reč je o predstavljanju individualnih viđenja i o tome kako svako za sebe doživljava konflikt.
- Posle toga se govori i diskutuje o pojmu „konflikt“. Ako je moguće, sastavlja se zajednička definicija pojma i zapisuje se.

Prilog: Situacije koje se čitaju i kartice s temperaturom

Jedan učenik drugom učeniku na odmoru u školi podmeće nogu.	Jedan učenik jednoj učenicu kaže da je kurva.	100°
Jedan učenik preti drugom učeniku da će ga prebiti ako mu ne da svoju jaknu.	Jedan prijatelj ti duguje novac.	50°
Jedna učenica pravi spisak svojih školskih drugarica i rangira ih po kriterijumu koju voli najviše, koju manje itd.	Jedna učenica kaže jednom učeniku „smrdiš“.	0°
Jedna učenica bez pitanja uzima mobilni telefon svoje drugarice iz klupe i igra se njime.	Jedan učenik drugog učenika baca na pod da bi sprečio da on isprebija mlađeg učenika.	
Ti hoćeš nešto da se igraš. Tvoj drug, međutim, hoće da čita knjigu.	Dva učenika diskutuju o nastavnicima.	

5.7 Rešavanje konflikata u 6 koraka – peer konflikti

Cilj

Upoznavanje U s jednom tehnikom rešavanja konflikata. Oni shvataju da rešavanje konflikata ima veze i sa sposobnostima i veštinama koje je moguće naučiti.

6–9. razr.

60 min.

Materijal:
RL „Rešavanje problema u 6 koraka“.

Tok:

- N opisuje jednu realističnu konfliktnu situaciju (primere vidi dole). Preuzimaju se uloge u konfliktu i situacija se isprobava u igri. Zatim U zajedno diskutuju o tome kako bi konflikt mogao biti rešen. Moguće je da će pri tom već opisati neke od koraka navedene u modelu „Rešavanje problema u 6 koraka“.
- N deli radni list „Rešavanje problema u 6 koraka“. Nakon što su ga pročitali, U skupljaju primere konflikata koji nastaju između roditelja i dece ili unutar jedne peer-grupe. Primeri:
  - Devojčica/dečak želi da izađe u neki određeni kafić, ali roditelji kažu da je bolje da uči i da ionako ne treba da ide u taj kafić.
  - Jedan učenik se podsmeva drugom učeniku zbog akcenta ili neke govorne mane.
  - Devojčica/dečak upoznaje dečaka/devojčicu, ali roditelji su protiv njihovog druženja zbog porekla dečaka/devojčice (npr. zato što on/ona pripada drugoj naciji ili etničkoj grupi).
  - Nekoliko omladinaca želi tokom školskog odmora da sluša određenu muziku. Ostali su protiv toga, oni žele da slušaju nešto drugo.
  - Neki U odbijaju da sede pored određenog učenika ili učenice, jer imaju predrasude u pogledu njegovog/njenog porekla, religije ili nacionalnosti.
- Bira se jedan konflikt koji se zatim detaljnije analizira (varijanta: 2–3 konflikta za 2–3 grupe).
- Prvo odvojene grupe učesnika u konfliktu sedaju zajedno i diskutuju o svojim pozicijama uz pomoć plana o 6 koraka (npr. svi „roditelji“, svi omladinci koji hoće da slušaju određenu muziku, sve devojčice i/ili dečaci koji neće da sede pored nekog drugog itd). Zatim se nalaze sa svojim protivnicima i počinju pregovore po planu o 6 koraka. Nakon određenog vremena (15–20 minuta) N prekida pregovore i poziva sve U u plenum. Svi razmenjuju iskustva.
- Napomena: Bilo bi najbolje kada bi se za svaku grupu odredio medijator koji će pratiti grupu i voditi je kroz plan o 6 koraka. To se može ponoviti i u drugom krugu.

Kopiervorlage Arbeitsblatt «In 6 Schritten das Problem lösen» → siehe nächste Seite.

Korak 1: Razjasniti potrebe.	
Šta ti je potrebno? Šta tačno želiš?	<i>Svaki učesnik u konfliktu treba da odgovori na ovo pitanje, bez optuživanja drugog ili prebacivanja.</i>
Korak 2: Opiši problem detaljno.	
Šta misliš, u čemu je problem u ovom slučaju?	<i>Svi učenici mogu iz svoje perspektive opisati problem i njegove uzroke. Protivnici u konfliktu moraju biti spremni da prihvate gledišta drugih grupa.</i>
Korak 3: Traganje za različitim rešenjima.	
Kakva bi mogla biti rešenja za ovaj konflikt?	<i>Svi učenici mogu dati odgovore na ovo pitanje. Odgovore treba zapisati – bez daljih komentara ili vrednovanja. Cilj je da se nađe što je više moguće različitih rešenja.</i>
Korak 4: Vrednuj rešenja.	
Kako ti se sviđaju ponuđena različita rešenja?	<i>Svaka strana u konfliktu vrednuje različite predloge rešenja i objašnjava zašto su neki za njih prihvatljiviji, a zašto neki nisu.</i>
Korak 5: Oduči koje je rešenje najbolje.	
Prihvataš li to rešenje? Je li problem rešen?	<i>Mora biti potpuno jasno da obe strane u konfliktu prihvataju rešenje. Njihovi napori da nađu rešenje treba da budu priznati.</i>
Korak 6: Pronađi način da se rešenje primeni.	
Hajde da još jednom porazgovaramo o situaciji i da budemo sigurni da je problem rešen.	<i>Pravi se plan evaluacije rešenja. U zavisnosti od vrste konflikta i uzrasta konfliktnih strana, evaluacija može trajati nekoliko minuta, nekoliko sati, ili može biti sprovedena tek na sledećem času.</i>

**Nastavna jedinica 6:
Demokratija i dečja prava –
mi se mešamo u to!**

Razvoj modernih društava postavlja pred nas jedno važno pitanje. Ono se odnosi na činjenicu da se pravom na slobodu automatski podstiče razvoj pluralističkih i otvorenih, sekularnih društava. Takav razvoj sve više podstiče individualizovaniji način života. Pitanje: na koji način se unutar tih pluralističkih društava ipak nalazi minimalan konsenzus o osnovnim vrednostima koji je obavezujući za sve građane? Jer, ako takav konsenzus nedostaje, društvo se sastoji još samo od individua bez ikakvih dogovora koji ih povezuju i preči da se raspadne.

Osnove demokratije su, kao i ljudska i dečja prava, prihvaćene i važe u gotovo svim državama. Ove tekovine pomažu građanima da ostanu u dijalogu jedni s drugima. One su, pored toga, doprinele modernizaciji političkih, ekonomskih i kulturnih sistema širom sveta. Ipak, ni osnove demokratije ni ljudska i dečja prava ne smemo posmatrati kao nešto što se podrazumeva. Svaka generacija mora iznova doprineti njihovom daljem razvoju, mora iznova o njima pregovarati i zalagati se da principi koji proizlaze iz tih osnova i prava i u budućnosti budu poštovani.

Ljudska prava, iz kojih su proistekla dečja prava, imaju dugu tradiciju. Njihove prethodnike i paralele nalazimo u velikim religijama sveta i u mnogim filozofskim pravcima. Moderna ljudska prava formulisana su prvi put u doba prosvetiteljstva i inspirisala su američku i francusku revoluciju. Danas ona kao osnovni zakoni u pisanim i nepisanim ustavima čine temelje modernih demokratija. Ljudska prava su od samog početka bila izuzetno važna za zaštitu slabijih od jačih u društvu. Upravo zbog toga su dečja prava toliko važna: maloletnici pripadaju grupama čiji pravni status je najslabiji pred ekzekutivnom silom.

Sledeći modeli za nastavu pružaju nastavnicima i učenicima mogućnost da zajednički krenu putem doživljene demokratije u školskoj svakodnevici i da neposredno otkrivaju dečja prava.

Napomena:

predlozi za nastavu potiču iz prerađenog nemačkog izdanja: Gollob, Rolf; Peter Krapf; Wiltrud Weidinger (ur.) (2008): Teaching democracy. A collection of models for democratic citizenship and human rights education. Council of Europe Publishing.

6.1 Buket cveća

Cilj

Vežba podstiče zajedništvo u grupama, kao i samopoštovanje kod njenih članova. Ona U pruža mogućnost da iskuse i poštuju činjenicu da je svaka individua u okviru grupe jedinstvena, ali da istovremeno doprinosi ukupnoj snazi grupe.

1–3. razr.

30–45 min.

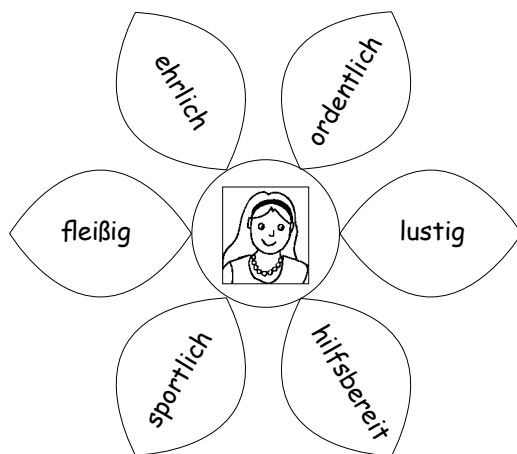

Materijal:

Mala fotografija svakog učenika (portret, maksimalno 4 x 4 cm; eventualno i nacrtan autoportret). Žut ili narandžast papir, isečen kao krug prečnika oko 6 cm, koji predstavlja unutrašnji deo cveta. Papiri u različitim bojama od kojih se isecaju latice; flomasteri ili bojice raznih boja; veliki listovi papira (A1, veličina za flipčart-tablu); lepak.

Tok:

- Svaki U dobija okrugli komad papira na koji lepi svoj portret.
- Svaki U uzima šest latica od papira i na njih zapisuje jednu do dve pozitivne reči o nečemu što
  - bi N mogao reći o njoj/njemu (npr. „vredan/vredna“, „sportski tip“)
  - bi jedan muški član porodice mogao reći o njoj/njemu
  - bi jedan ženski član porodice mogao reći o njoj/njemu
  - on/ona sam/sama kaže o sebi
  - bi neki drug ili neka drugarica mogao/mogla reći o njoj/njemu
  - što bi neko iz razreda, škole ili zajednice mogao reći o njoj/njemu.
- Zatim U lepe latice od papira oko kruga s fotografijom i na taj način prave cvetove.

- Zatim U lepe latice od papira oko kruga s fotografijom i na taj način prave cvetove.
- Pojedinačni cvetovi se slažu na velike listove papira i lepe na njih.
- Uz svaki cvet U crtaju i dršku i lišće, tako da na kraju nastaje šaren buket cveća. Ako se nacrti i mašna, buket će posebno lepo izgledati!
- U plenumu U sedaju u krug i komentarišu svoj buket. Na taj način im i njegovo simboličko značenje postaje razumljivo: buket bi bio manje bogat, ako bi u njemu nedostajali neki cvetovi (zajedništvo); svaki cvet je poseban i na jedinstven način doprinosi lepoti buketa (individualnost; ljudsko dostojanstvo); svaki cvet tj. svaki portret je jednako važan koliko i drugi (ravnopravnost).

6.2 Svi različiti – svi isti

Cilj

U okviru grupe U se bolje upoznaju i uzajamno prihvataju. Oni otkrivaju zajedničke osobine kojih prethodno nisu bili svesni.

2–6. razr.

30–45 min.

Materijal:
Komad krede ili kanap.

Tok:

- Učionica (ili jedan deo učionice u kojoj nema klupa) podeljen je linijom (krede ili kanap) na dve polovine. Svi U na početku časa stoje s jedne strane linije.
- Sada N iz niza osobina (vidi dole) nabraja jednu po jednu. Čim navede jednu karakteristiku, deca koja je poseduju prelaze ona na drugu stranu linije.
- Naravno, spisak osobina mora biti sastavljen s obzirom na uzrast, ali i na situaciju u razredu. Primeri karakteristika:

Oni koji ...

- danas nose farmerke
  - poznaju ili govore jedan dijalekt svog maternjeg jezika
  - su stariji ili mlađi od prosečnog godišta u razredu
  - su rođeni u zemlji porekla svojih roditelja
  - su deo svog školovanja proveli u ovoj zemlji
  - redovno čitaju novine
  - su već doživeli diskriminaciju
  - za prijatelje imaju osobe s posebnim potrebama, fizički ili psihički
  - koji imaju predrasuda prema drugim grupama ljudi.
- Zatim U diskutuju o sledećim pitanjima:
    - Da li se neko nalazio u grupi s nekim drugim U sa kojim je mislio/mislila da nema nikakvih zajedničkih osobina?
    - Kakav je osećaj kada se pripada velikoj grupi?
    - Kakav je osećaj biti sasvim ili skoro sam/sama?
    - Gde ste u životu već imali slična iskustva: a) pripadnost većini, b) osećaj usamljenosti i nepripadanja?

Proširena verzija

U drugom ili trećem krugu U mogu prethodno i sami zabeležiti određene karakteristike. Ipak, N mora za sebe zadržati pravo veta u slučaju da se predlozi pokažu suviše senzibilnim ili diskriminirajućim.

6.3 Da sam ja čarobnjak

Cilj

Đaci se ohrabruju da na kreativan i maštovit način razviju vizije. Oni treba da shvate da se ljudi bez vizija uvek pasivno moraju zadovoljiti „statusom kvo“.

2–6. razr.

30 min.

Materijal:

Pripremljeni počeci rečenica napisani na tablu ili flipčart-tablu (vidi dole), eventualno kopirani kao RL.

Tok:

- Đaci treba da se užive u ulogu čarobnjaka. Jasan i privlačan pristup temi je posebno važan kod mlađih U.
- Sa table ili flipčart-table U čitaju početak: „Kad bih bio/bila moćni čarobnjak, pobrinuo/pobrinula bih se da muškarci, žene i deca nikad više ne dožive rat. Sem toga, ...
  - odlučio/odlučila bih da...
  - zabranio/zabranila bih da ...
  - pobrinuo/pobrinula bih se da ...
  - prestao/prestala bih da ...
  - i dalje bih ...
  - zaboravio/zaboravila bih da ...
- Samostalno ili udvoje U završavaju jednu ili više rečenica.
- Pojednostavljena varijanta može biti radni list, na kojem su zapisani počeci rečenica (i početni tekst), na kojem učenici mogu dalje pisati (važno je da se ostavi dovoljno mesta za dopisivanje daljeg teksta, tj. krajeva rečenica).
- Zatim se u celom razredu čitaju odgovori i diskutuje se o njima. Preporučljivo je da U sednu u krug. Ako je moguće, treba posle pojedinačnih priloga ostaviti nešto vremena za pitanja ili komentare.
- Završna runda / sažetak: ima li ideja koje je navelo više ili mnogo U? Šta bismo mogli da uradimo da bi neka od željenih „čuda“ ili vizija postale stvarnost?

Varijante:

- „Da sam ja arhitekta...“: U zamišljaju kako bi mogla izgledati njihova škola, ili njihov grad.
- „Da sam ja demokratski izabran političar (varijante: predsednik, ministar pravde itd.), ja bih...“

6.4 Let balonom

Cilj

Đaci postaju svesni značenja i univerzalnosti ljudskih prava. Oni shvataju da su neka ljudska prava implicitno sadržana u drugima, ali istovremeno jedinstvena.

Đacima postaje jasno da su ljudska prava neprikosnoveni i da je nemoguće samovoljno ih proglašiti nevažećim.

4–6. razr.

45 min.

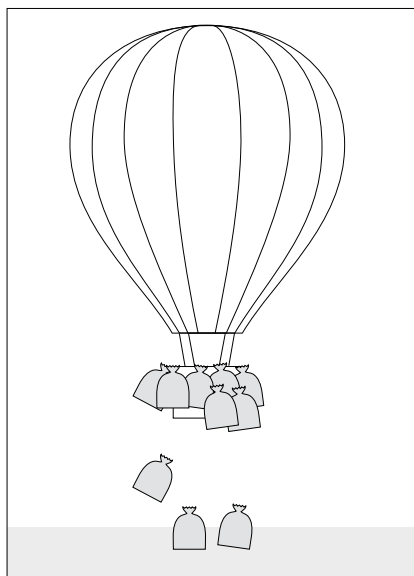
Materijal:
Olovke i papir,
veliki listovi papira;
spisak ljudskih ili dečjih prava
(izbor vidi dole).

Napomene:

- Ova vežba može poslužiti ili kao uvod u nastavnu jedinicu o ljudskim pravima, ili se izvoditi na kraju takve sekvence u smislu produblivanja materije.
- Tegove, odnosno opterećenje balona mogu činiti dole pobrojana ljudska prava. Moguće je napraviti i drugačiji izbor ljudskih prava, upor. kompletan spisak na različitim internet-stranicama.

Tok:

- U grupama je po petoro ili šestoro đaka. Svaka grupa dobija jedan plakat i flomastere. U treba da nacrtaju balon koji lebdi iznad mora ili nekog predela (npr. iznad školskog dvorišta ili iznad glavnog grada zemlje porekla). Džakovi s peskom koji ga opterećuju simbolizuju deset ljudskih prava i njih U lepe na plakat (vidi spisak dole).

- Sada može da počne igra. U treba da zamisle da su na putu u „balonu ljudskih prava“. Balon počinje da se spušta i putnici moraju da odbace dva do tri džaka da bi sprečili vrtoglavi pad balona.
- Ljudskim pravima, predstavljenim džakovima peska, U treba da odrede prioritete. Sledeći kriterijumi su pri tom odlučujući: da li je neko pravo implicitno već sadržano u nekom drugom pravu? Da li je neko pravo posebno važno za demokratiju ili za naše lične potrebe?
- Uprkos svemu, balon se i dalje spušta i opet mora biti odbačen jedan ili dva džaka peska, odnosno, jedno ili dva ljudska prava. Nakon što je odbačeno ukupno četiri ili pet džakova, balon se bezbedno spušta na zemlju.

- Refleksija s celim razredom. Svaka grupa predstavlja svoj spisak i komentariše neke od svojih prioriteta. Zatim se mogu uporediti spiskovi. Koje su razlike među njima? Trebalo bi takođe razgovarati o radu u grupama. Gde je bilo naročito teško naći sporazum, zašto? Zbog čega je teško određenim ljudskim pravima dati prednost u odnosu na druga ljudska prava?
- U svakom ustavu koji funkcioniše bi svako ukidanje nekog od ovih prava nanelo veliku štetu demokratiji. Ljudska prava su prirodna prava i zbog toga su neprikosnoveni. U tom smislu je let balonom bio samo simulacija situacije koja nikad ne bi trebalo da nastupi. To se na kraju ove sekvence mora još jednom jasno reći.
- Na višem nivou je moguće nastaviti sekvencu tako što će biti istraživano koja od nabrojanih ljudskih prava se nalaze u ustavu zemlje porekla ili imigracione zemlje i na koji način su zaštićena.

Izbor ljudskih prava

→ Pravo na slobodne izbore
→ Pravo svojine
→ Ravnopravnost muškarca i žene
→ Pravo na čisto i zdravo okruženje
→ Pravo na pristup zdravoj hrani i čistoj vodi
→ Pravo na obrazovanje
→ Pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti
→ Pravo na odeću i stan za sve građane
→ Pravo na privatnost, u koju se niko ne meša
→ Pravo na slobodu kretanja

6.5 Prava, odgovornost i pravila u učionici

Cilj

Kroz ovu vežbu U upoznaju jednu metodu uz pomoć koje je moguće demokratski i stvaranjem konsenzusa izraditi i dogovoriti pravila. Oni stiču iskustvo o tome da je njihov doprinos važan i da poseduju mogućnost učestvovanja u odlukama. Njihovo samopoštovanje i samostalnost jačaju, i oni aktivno učestvuju u razrednoj zajednici.

4–6. razr.

45 min.

Materijal:
Veliki listovi papira (najmanje A3)
podeljeni na tri polja iste veličine.

Tok:

- Razred se deli na grupe od po 4–5 U. Svaka grupa određuje jednog portparola.
- Svaka grupa dobija jedan list papira (A2 ili A3) koji deli na tri polja. U gornju trećinu U zapisuju prava koja, po njihovom mišljenju, treba da imaju svi U, a i N, u jednom razredu. Svi predlozi se obeležavaju brojevima.

Rechte:	Verantwortung:	Regeln:

- Zatim se papir daje drugoj grupi.
- Svaka grupa radi na spisku prava prethodne grupe i razmišlja o odgovorima na sledeća pitanja: Koje su naše odgovornosti ili obaveze ako hoćemo da prava u gornjem polju zaista budu poštovana? Šta moramo raditi? Kako se moramo ponašati? Primer: „Svako ima pravo da bude saslušan.“ – „Dakle, naša odgovornost ili obaveza je da saslušamo.“
- U srednje polje oni sada upisuju odgovarajuće obaveze ili odgovornosti. Uz svaku obavezu ili odgovornost zapisuje se broj prava iz gornjeg polja na koje se odnosi komentar.
- Input nastavnika: odgovornosti iziskuju pravila. To može biti ilustrovano već poznatim pravilima u razredu ili školi. Ona treba da budu formulisana pozitivno („uradi to“, a ne „nemoj to da uradiš“), moraju da budu konkretna i da opišu željeno ponašanje. Primer uz pravo da se bude saslušan: imamo odgovornost da saslušamo, a iz toga kao pravilo proizlazi: budi miran/mirna kad drugi govore.
- Đaci papir ponovo daju drugoj grupi. Grupe analiziraju sve što su prethodne dve grupe napisale i dogovaraju se na kraju o maksimalno pet pravila. Ona se zapisuju u donje, treće polje na papiru.
- Plenum: Portparoli grupa objašnjavaju razredu pravila svojih grupa. Zatim se diskutuje u razredu o pitanju da li se u poređenju pojedinačnih spiskova neka pravila ponavljaju ili poklapaju. Oni se demokratski dogovaraju o tome šta treba isključiti ili sažeti.

- Glasanje o pravilima. Svaki U dobija četiri žetona ili malih nalepnica, koje može dati za ona pravila koja po njegovom/njenom mišljenju treba da važe u učionici. Broj žetona ili nalepnica je proizvoljan (U ih mogu sve dati za jedno pravilo, ili ih podeliti na dva, tri ili četiri pravila). Na kraju se u razredu uvode ona četiri pravila koja su dobila najviše glasova. Ta pravila se zapisuju na plakat koji potpisuju svi učenici i plakat se stavlja na neko uočljivo mesto u učionici.

6.6 Poster o ljudskim pravima

Cilj

Đaci se intenzivnije bave pojedinim ljudskim pravima i pritom razvijaju i kreativni pristup.

4–9. razr.

45 min.

Materijal:
Veliki listovi papira, flomasteri, makaze, lepak, stare novine i časopisi, slike i fotografije; tekst Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (obe se bez problema mogu naći na internetu).

Tok:

- Prave se grupe od po četiri U.
- N svaku grupu zadužuje za jedan tekst o ljudskim pravima (varijanta: U sami mogu odlučiti kojim tekstom žele da se bave).
- Svaka grupa pravi po plakat o „svom“ ljudskom pravu. Plakat sadrži sledeće elemente:
  - naslov u kojem je naziv ljudskog prava koje je grupa odabrala
  - odgovarajući deo teksta iz Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima
  - sliku (simbol, piktogram) koja simboliše odabrano ljudsko pravo (npr. točak za slobodu kretanja, usta ili usne za slobodu govora)
- Za više nivoa: analiza strukture odabranog ljudskog prava s obzirom na:
  - osobe na koje se odnosi to pravo ili za koje je to pravo posebno važno
  - njegov sadržaj (šta pravo štiti, tj. garantuje)
  - sredstva za sprovođenje prava
  - eventualno primere povređivanja odabranog prava.
- Na kraju U u razredu prezentuju svoje plakate i o njima se diskutuje.

6.7 Manjine

Cilj

Vežba kod U doprinosi svesti da osećaj isključenosti nije u vezi samo sa time kako „marginalni“ članovi društva nekoga vide, nego jednako relevantno i sa prihvaćenošću unutar grupe.

7–9. razr.

45 min.

Materijal:

Kompleti pozitivnih i negativnih karata za svaku grupu (vidi dole; karte moraju biti prethodno pripremljene); po dva velika lista papira (A3 ili A2) za svaku grupu, na jednom je zapisana reč „Osećanja“, a na drugom reč „Reakcije“.

Napomena:

Ova sekvenca je vrsta scenske igre. Pri tom U na početku ne treba da znaju koga, tj. koju grupu će predstavljati, jer bi inače možda odmah na scenu stupili klišeji.

Okvirni uslovi u pogledu dužine igre i pravila igre moraju biti dobro objašnjeni. Unutar tih uslova U imaju mnogo slobodnog prostora.

Tok:

- Razred se deli na grupe od po četiri U.
- Svaka grupa dobija komplet pozitivnih karata (vidi dole), olovku i veliki papir s naslovom „Osećanja“. Svaka grupa bira nekog U koji će na tom papiru praviti „protokol“, tj. zapisivati komentare i reakcije grupe. (Alternativa: svaki U samostalno zapisuje svoje stavove.)
- N objašnjava da U u ovoj vežbi neće predstavljati sami sebe nego članove neke manjinske grupe. Oni uz pomoć pozitivnih karata treba da razmisle koje jake strane i kvalitete poseduje njihova grupa i kako se osećaju kao članovi te grupe. O odgovorima se diskutuje u grupi i oni se zatim zapisuju na papir „Osećanja“.
- Svaka grupa zatim dobija šest negativnih karata i papir s naslovom „Reakcije“. Ovaj put se traže odgovori na pitanje: kako biste se vi, kao pripadnici svoje grupe, ponašali u odnosu na negativna iskustva pobrojana na negativnim kartama? Odgovori se zapisuju na papir „Reakcije“.
- Plenum:
  - Svaka grupa izveštava o osećanjima koja je zapisala na papir „Osećanja“. Razjašnjavaju se eventualna nejasna mesta i kratko se diskutuje o komentarima.
  - Isto se zatim radi s papirom „Reakcije“. Ceo razred treba da identifikuje i razluči konstruktivna ponašanja od nasilnih, kao i razlike između i unutar grupa.
  - Razgovor o radu u grupama: gde je bilo problema, zašto?; šta ste naučili o sebi i drugima?
  - Pitanje/impuls: možete li uspostaviti vezu između manjinske grupe koju ste predstavljali i nekih drugih grupa koje možda znate?
- Završni razgovor: o kojoj konkretnoj grupi bi mogla biti reč na kartama sa karakteristikama ljudi? (Rešenje: Reč je o lualicama, skitnicama, odnosno Romima.)

Komplet pozitivnih (levo) i negativnih (desno) karata.

Naše kuće su drugačije od kuća drugih ljudi. One su posebne i mi ih obožavamo. Mi volimo da negujemo tradicije.

TV i štampa o nama ne govore istinu. Oni kažu da mi predstavljamo problem. Oni nam ne daju prostora da sami predstavimo svoje viđenje stvari.

Mi smo spretni i svašta umemo. Radimo najrazličitije manuelne i fizičke poslove. Mi svojim radom značajno doprinosimo zemlji u kojoj živimo.

Neki ljudi su loši prema nama i ismejavaju nas. Ponekad nas napadaju bez razloga. Hiljade nas je pre ne tako dugo vremena ubijeno.

Naš narod je u prošlosti činio mnoga hrabra dela. Mi se rado sećamo svoje istorije.

Mi retko imamo vodu u kućama, naše smeće se ne odvozi.

Mi smo veoma nezavisni. Više volimo da sami o sebi brinemo. Nikome ništa ne dugujemo.

Neki lekari neće da nas leče kad smo bolesni. Mi teško dobijamo socijalnu pomoć.

Mi se rado okupljamo da pričamo priče i pevamo. Negovanje zajedništva je važno za nas. Naša (velika) porodica je naš najvažniji oslonac.

Ljudi ne vole da im budemo u blizini. Neki ljudi neće da nam daju posao zato što smo pripadnici ovog naroda.

Trudimo se da živimo u blizini porodice i prijatelja. Vodimo računa o starijim ljudima u našoj zajednici. Iznad svega volimo svoju decu.

Ponekad imamo problema s policijom i gradskim institucijama jer se okupljamo na određenim mestima.

Pregled predloga za nastavu prema oblastima kompetencija

Predlozi za nastavu s fokusom na kompetenciju opažanja:

1.1 To sam ja *	1.3 Ja i drugi	
2.1 Prohujalo s vihorom *	2.4 Moje domovine – autobiografsko pripovedanje *	2.7a Migraciona priča moje porodice **
3.2 Dvojezični ili višejezični pismeni projekti **	3.5 Dijalekti u našem jeziku i drugim jezicima *	
4.3 Aktivno slušanje **		
5.1 Sve OK! Stvarno? **	5.3 Dobri razlozi za loša dela? *	5.6 Moj termometar za konflikte *
6.1 Buket cveća **	6.4 Let balonom	6.6 Poster o ljudskim pravima *

Predlozi za nastavu s fokusom na refleksivnu kompetenciju:

1.2 Viđenje iznutra – viđenje spolja *	1.4 Pustite me da letim **	1.6 Lični identitetski molekul *
2.2 Migracione priče u mom razredu **	2.5 Nekad – danas – sutra	2.7b Kulturna mnogostrukost u našem razredu **
3.1 Konture jezika	3.3 Jezičko-biografske teme	3.6 Korespondencija o interkulturalnim pitanjima
4.1 Nešto ovde nije u redu **	4.4 U poseti *	4.6 Pripisivanja **
5.4 Mi to ovako radimo! **		
6.2 Svi različiti – svi isti *	6.7 Manjine	

Predlozi za nastavu s fokusom na komunikacionu kompetenciju delanja:

	1.5 Uključen – isključen	1.7 Zajedno smo jači
2.3 Moja migraciona biografija kao moj izvor snage *	2.6 Ja pišem istoriju!	2.7c Migracija je u vezi sa svima nama **
3.4 Korišćenje elektronskih medija na različitim jezicima *	3.7 Korišćenje jezika: različito, u zavisnosti od konteksta! *	
4.2 Jezikom pokazati put **	4.4 U poseti *	4.6 Pripisivanja **
5.4 Mi to ovako radimo! **	5.5 Ostati kul, ili pametniji popušta *	5.7 Rešavanje konflikata u 6 koraka – peer konflikti **
6.2 Svi različiti – svi isti *	6.7 Manjine	

Objašnjenja: * = pogodno / ** = veoma pogodno za kooperaciju s redovnom školom

Koriščena literatura

- Alle anders, alle gleich (1998): Education pack. Ideen, Quellen, Methoden und Aktivitäten für die informelle interkulturelle pädagogische Arbeit (...). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Auernheimer, Georg (2013): Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. Wiesbaden: Springer.
- Banka podataka Višejezičnost na PH Zürich: http://www.phzh.ch/de/ipe/Projekte-und-Mandate/Europaweite-Projekte/Datenbank_Mehrsprachigkeit-EU-Projekt_Amuse/Datenbank-Mehrsprachigkeit/
- Brander, Patricia i dr. (2012): Compass. Manual for human rights education with young people. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Brošura Ljudska prava: https://www.stadt-zuerich.ch/ssd/de/index/volksschule/publikationen_broschueren/kinderrechte.html
- Gudjons, Herbert; Birgit Wagener-Gudjons; Marianne Pieper (2008): Auf meinen Spuren. Übungen zur Biografiearbeit. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Gollob, Rolf; Peter Krapf; Wiltrud Weidinger (ur.) (2010): Growing up in democracy. Lesson plans for primary level on democratic citizenship and human rights. Strasbourg: Council of Europe.
- Gollob, Rolf; Peter Krapf; Wiltrud Weidinger (ur.) (2008): Teaching democracy. A collection of models for democratic citizenship and human rights education. Strasbourg: Council of Europe.
- Gollob, Rolf; Peter Krapf (ur.) (2007): Exploring Children's Rights. Nine short projects for primary level. Strasbourg: Council of Europe.
- Gollob, Rolf i dr. (2007): Politik und Demokratie – leben und lernen. Politische Bildung in der Schule. Grundlagen für die Aus- und Weiterbildung. Bern: Schulverlag.
- Heringer, Hans Jürgen (2012): Interkulturelle Kompetenz. Ein Arbeitsbuch mit interaktiver CD und Lösungsvorschlägen. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.
- Holzbrecher, Alfred (1999): Subjektorientierte Didaktik. Lernen als Suchprozess und Arbeit an Widerständen. Die Deutsche Schule. Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, Bildungspolitik und pädagogische Praxis, 5. Beiheft, str. 141–168.
- Jennewein, Engelbert et al. (2011): Gefühle zeigen – Gewalt vermeiden. Soziales Lernen und konstruktive Konfliktbearbeitung. Donauwörth: Auer.
- Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung (LI): Trainingshandbuch Lernförderliche Gruppenentwicklung. Link: <http://li.hamburg.de/content/blob/3567428/data/download-pdf-trainingshandbuchlernfoerderliche-gruppenentwicklung.pdf>
- Losche, Helga (2005): Interkulturelle Kommunikation. Sammlung praktischer Spiele und Übungen. Augsburg: ZIEL.
- Ljudska prava i obrazovanje, link: <http://www.humanrights.ch> oder: <http://www.phlu.ch/dienstleistung/zentrum-menschenrechtsbildung>
- Schader, Basil (2013): Sprachenvielfalt als Chance. Das Handbuch. Hintergründe und 101 praktische Vorschläge für den Unterricht in mehrsprachigen Klassen. Zürich: Orell Füssli Verlag.
- UNICEF, Praxisbuch Kinderrechte (2010): Eine Werkstatt für Kinder von 8 bis 12 Jahren. Link: http://www.unicef.be/kids/IMG/pdf/praxis-buch_kinderrechte_komplett.pdf
- Website «Schule mehrsprachig» austrijskog Ministarstva za obrazovanje i žene: <http://www.schule-mehrsprachig.at>
- Website projekta Marille: Mehrheitssprachenunterricht als Basis für plurilinguale Erziehung: <http://marille.ecml.at/Practiceexamples/Examplesfrommajority-languageclassrooms/tabid/1847/language/de-DE/Default.aspx>

Napomene, iskustva, dodatne ideje:

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ obuhvata nekoliko priručnika koji doprinose kvalitetu nastave maternjeg, odnosno, prvog jezika i njenom boljem povezivanju sa redovnom nastavom u imigracionim zemljama.

Priručnici su namenjeni budućim i sadašnjim nastavnicima jezika zemlje porekla u dopunskim školama u inostranstvu, kao i institucijama zaduženim za tu nastavu, kako u zemljama porekla, tako i u imigracionim zemljama.

Osnovni priručnik (Priručnik i radna sveska „Osnove i polazišta“) informiše, između ostalog, o glavnim načelima aktuelne pedagogije, didaktike i metodike u zemljama zapadne i severne Evrope.

Priručnici sa didaktičkim podsticajima nude konkretne predloge i planove za različite nastavne oblasti (poboljšanje pisanja na prvom jeziku i sl.). Svi priručnici su rađeni u tesnoj saradnji sa aktivnim nastavnicima dopunskih škola, tako da se od početka mislilo na povezanost s konkretnim radom i mogućnost primene u nastavi.

Serija obuhvata sledeće priručnike:

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ objavljena je na nemačkom, engleskom, albanskom, bosanskom/hrvatskom/srpskom, portugalskom i turskom jeziku. Izdavač je Zentrum IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich).